

MAGYARHONI RÉGÉSZETI LELETEK REPERTORIUMA.

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

Az újból megindított repertorium második közleményében ép oly kevésbé szándékom az utóbbi években előkerült leleteket *mind* összefoglalni, mint nem volt az elsőben.*

A leletek száma az utolsó évtizedben óriásilag megnőtt s a ki azokat földolgozná, sem hálátlan, sem fölösleges munkát nem végezne, de bizonyára oly tért igényelne, melyet jókora könyv nyújt, de a minőt nem nyújthat egy folyóirat.

Azért arra szorítkoztam, hogy némely kevésbé ismert leleteket ismertessek; összeállításomban tekintettel voltam arra, hogy minden kornak kijusson a maga része és hogy csupán olyan emlékeket mutassak be, melyeket magam láttam és tanulmányoztam.

Az egyes leletekhez fűzött megjegyzéseimben nem merítettem ki sehol a tárgyat, mert szem előtt tartottam, hogy nem értekezéseket, de tényeket keres mindenki ilyfajta repertoriumban.

Aba (Szabolcsmegye). Péchy Jenő úr gyűjteményében láttam 1876-ban a következő két darabot:

a) Törpenge bronzból, közepett csekély domborodással, töve felé egyenletesen szélesbül, élei egyenesek, markolatba való része hegyes, háromszög idomú öt lyukkal a penge erősítésére. Egész hossza 0·179 *m*, a penge tövén szélessége 31 *m*, a nyélbe való rész hossza 0·033 *m*.

b) Buzogány bronzból, gyűrű körül 12 tompa domborodással, mely közül a négy középső négyszögű, a többi háromszögű. A lyuk átmérője 0·019, falainak szélessége 0·027, a buzogány legnagyobb átmérője 0·049 *m*.

Alsó-Nesznicze (Marmarosmegye). A marmaros-szigeti ref. lyceum tulajdona. (1876.)

Bronz csákány, hátsó korongja erős tüskébe szögel, pengéje éle felé erősen szélesbül, éle szabálytalan és közepén az öntési nyílás nyoma. Oldallapjai a hüvelyen tompán összefutnak, hüvelyének mindkét széle gyenge karima és mindkét felől hosszában futó öntővarányok látszanak. Egész hossza 0·26, élének átmérője 0·056, pengéjének hossza 0·07, hüvelyének hossza 0·061; belső átmérői 0·017 és 0·019, a korong távolsága a hüvelytől 0·036 (a korong ferdén áll), a korong átmérője 0·061, a tüskének hossza 0·008 *m*.

Altörja. A Cserey-féle muzeumban Imecsfalván. (1876.)

Csákány bronzból, hüvelye szélein domborúlt vonaldíszszel ékes, éle kevésbé dom-

* Lásd az első közleményt az *Archaeologiai Közlemények* 1878. évi XII. kötetében.

borodó. Egész hossza 0·13, élének átmérője 0·041, hüvelyének belső átmérői 0·021 és 0·023, hátsó oldalának hossza 0·032, karja oldallapjának szélessége a hüvely mellett 0·017.

Budapest. A régi Aquincum és környéke emlékekben kimeríthetetlen. Az utóbbi években is egymást érték az érdekes leletek. Alkalmam lesz más helyütt összefüggőbben tárgyalni az összes emlékeket. Itt csak három leletet ismertetek, mely az 1878. és 1879-ik években került színre.

Egy *A)* Budaujlakról való, egy más *B)* az ó-budai szeszgyár telkén tünt elé s egy harmadik *C)* Ó-Buda kellő közepén. Mind a három Aquincum ismeretéhez becses adalék.

A) Buda-Újlak. A budaújlaki téglavető részvénytársulat telkén, a Mátyáshegy keleti szélén, mintegy 200 lábnyi magasságban, 1879-ik évi május havában, római emlékekre akadtak a munkások.

A hely, melyen az emlékek előkerültek, a felső hordalék-földréteg alatt a sziklába vájt rés, mely csatorna formára a hegy szélén tovahúzódik; a rés szélessége 1 meternyi, mélysége 1—2 meter közt váltakozik. A lelet három római köemlék, melyek a vízhozta földdel megtöltött mélyedésben rendetlenül egymás fölött hevert keskenyebb oldalán. A szomszédban vascsákányt, vasékeket és némely állatcsontokat leltek, melyek nem látszanak egykorúaknak. Bizonyos, hogy e rés nem lehetett a kövek eredeti fekhelye; alighanem szőlőforgatáskor temették őket ide, mert a művelésnek útját állották.

A három emlék talán eredetileg sem volt együttesen fölállítva, mert semmi belső összefüggés nincs köztük.

Az egyik ugyanis egy szobor alapzata, a másik kis áldozati oltárka s a harmadik domborműves tábla, melynek rendeltetését nem ismerjük határozottan.

A gyár derék vezetőjének, Kudelka Károly úrnak köszönhetem, hogy Zsigmondy Gusztáv úr társaságában rögtön a lelet színhelyét megismerhéltem és első sorban ugyancsak Kudelka Károly urat illeti az érdem, hogy e három kő most a nemzeti muzeumban őriztetik.

Az emlékek következők:

a) Szobornak szolgáló alapzat, szabályos dúcz volt sóskúti kőből; magassága 0·27, szélessége 0·20 m. Hossza, ha a fölirat hiányzó darabját veszszük tekintetbe és a szobor bal lábából maradt rész elhelyezését nézzük, nagyobb lehetett, mint magassága.

A szobor czipőbe öltözött bal lábából megvan tisztán az alsó contour s a talp s a végső ujjakból egy kis részlet. Hossza 0·115 m, a szobor teljes nagysága tehát alig volt több, mint 0·7—0·8 m. Minő istenséget állított elé a szobor, arra a fölirat nem derít világot. A fölirat nyolcz sorból áll s a sorok kezdetéből rendszerint három-négy, sőt több betű hibázik. Az írás jellege tiszta és még elég szabályos.

ORCVST · IAI
GE · AR · FORTVN
FAV FAVIL · FAVVSTI
TVS · AVR · VATIS · NEV
AGVICT · E FIRMVS
DECVMVS
LIANOCOS
IRI

Az első hat sorban csupa nevekkal találkozunk.

Nyilván azok nevei, kik a szobor föllállításához hozzájárultak. A nevek legtöbbször hiányosak, alig egy-kettő teljes.

Így mindjárt az első ... ORCVS végzetű csonka.

A második T(itus) Jan(uarius?) szintén csonka, a második sorbeli GE még ehhez látszik tartozni.

A harmadik név Aur(elius) Fortun(atus) bizonyos.

A negyedik talán Fav(ius) Favi l(ibertus).

Az ötödik talán Favius Ti(ti) J(?) és a negyedik sorbeli IVS talán hozzá való.

A hatodik Aur(elius) Vatis Nev(?). A NEV és a következő sorbeli AG talán összetartozik. így NEV(IOM)AG(us), mire példa az Ulpia Noviomagi Bataus-féle fölirat a Corp. Inscr. III. 5918^b száma alatt.

A hetedik Vict(or) s az utolsó Firmus Decumus.

Az utolsó előtti sorban a datum foglaltatik (MAX(imo) ET Æ)LIANOCOS.

Maximus és Aelianus consulsága 223-ra esik.

A végső sor az emlék föllállítására vonatkozó formula lehetett, melyet nem tudunk biztosan kiegészíteni. Csak annyit mondhatni, hogy az IRI előtti betű M-nek látszik.

b) A résben talált második emlék apró ara votiva, mely rosszabb minőségű kőből készülvén mint az előbbi, föliratos lapja igen sérült, úgy hogy a föliratból alig néhány szótagot lehet biztossággal megállapítani.

A megállapítható betűk a harmadik század hanyatló jellemét

1. I / M mutatják.
2. /// \RVM Az első sorbeli dedicatióról nem biztos IOM vagy DIM akar-e lenni.
3. // IVSHA A második sorbeli első betű talán M, a második és a harmadik
4. ITVS meg nem állapítható, a harmadik kisebb I vagy T vagy B, D vagy rokon
5. V · S · ʌ · M jellegű betű egyik szára, az ötödik inkább R-nek látszik mint ʌ-nek, mert az alsó ferde szár magasra fölmegeyen, a két végső betű VM bizonyos.

A harmadik sor kezdetén lehetett egy vagy két betű, a harmadik és ötödik bizonyos, nem úgy az S, a végső H és A-val talán valamely betű ligálva volt, a negyedik és ötödik sor bizonyos.

c) Az előbbi két föliratos emlékhez járul egy érdekes domborművű kőlap. A lap idoma jobbra dülő s így valószínű, hogy talán balfelől hasonló kő egészítette ki.

A rajta lévő előállítás sisakos római vitéz, ki baljával labarumot fog, jobbában pedig rövid kardot, parazoniumot tart. A sisak, kard és parazonium miatt az emlék megérdemli, hogy lerajzoltassék és alkalmilag hason emlékek társaságában behatóbb méltánylást nyerjen.

Az itt felsorolt emlékek lelhelyét Zsigmondy Gusztáv úr az aquincumi nagy térképbe pontosan bejegyezte.

B) Az ó-budai szeszgyár telkén folyó 1879-ik évi januárius 20-án, mikor a jégvermet ásták, öt lábnyira a föld alatt több római köre, téglára s egyéb régiségekre akadtak, melyek a társulati czég szíveségéből a nemzeti muzeumba kerültek.

Az emlékek közt legérdekesebb egy fogadmányi oltár, mely ketté törve és hátsó részén megcsonkúlva, de föliratos részében épen van meg.

Az ara szélesebb köralapon áll és felső lapjának széle kétfelől ioniai tekercs idomra van kidomborítva, közepén megvan a szokásos mélyedés. Egyik oldalán patera, másikon simpulum.

A kilencz soros fölirat betűi a második század végére látszanak utalni.

A fölirat következő:

I O M	I(ovi) O(ptimo) M(aximo)
IVNONI	Iunoni
NEPTVNO	Neptuno
MARTI · LVAL	Marti L(ucius) Val(erius)
5 ITALVS OPT	Italus opt
IMO COLLE	imo colle
GIO · NEGOT	gio. negot
IANT IVM	iantium
D D	d(at) d(edicat).

A jelen fölirat érdekes adattal járul Aquincum beltörténetéhez. Tanúságot tesz arról, hogy e határszéli város a második század végén elég élénk kereskedés központja lehetett, melyben, mikép látjuk, testületben egyesültek, úgy mint más fontos tartományi központokon, p. o. Lugdunumban, a kereskedők.

Az így kétségen kívül helyezett «collegium negotiantium»-nak már most egy korábban Torma Károly által helyesen értelmezett más föliratot is vindicálhatunk.

Torma ugyanis az ismeretes báthmonostori fölirat magyarázatában* a Peculiaris nevű aquincumi decurio czímei közt előforduló következő, csonkán talált passust: P·DEC·M /// G úgy egészítette ki: P(atronus) DEC(uriaē) M(ercatorum) [ENE] G(otiatorum) és így a siglat helyesen oldotta meg és kiegészítésében is szerencsésen combinált.

C) Ó-Budán, folyó 1879-ik évi november 15-én, csatornaásás közben a Flórián-utczában néhány lábnyi mélységben, teljesen ép föntartású ara votivat találtak a munkások. Zsigmondy Gusztáv kir. főmérnök úr szives közbenjárása folytán az ara a nemzeti muzeum számára biztosítva lön.

Az ara előlapján tízsoros fölirat van, melynek első sora a felső párkányba van bevésve, az utolsó kettő az alsóba.

Olvasása nem okoz nehézségeket:

I O M	J(ovi) O(ptimo) M(aximo)
IVNONI · REGINÆ	Iunoni Reginae
SACRVM · M · VLP ·	Sacrum M(arcus) Ulp(ius)
EMERITVS T · TIB · CL ·	Emeritus e(t) Tib(erius) Cl(audius)
5 IXUPERATVS · B ·	5 Ixuperatus b(eneficiarius) vagy b(eneficiarii)
CoS · LEG · II · ADI · AGE	Co(n)s(ularis) (co(n)s(ulares) leg(ionis II. adi(utricis) age
NTEs CVRAM LECT	ntes curam lect(icariorum)
CoLoNiA AQ · V · L · M · S	Colonia aq(uincensi) v(otum) l(ibenter) m(erito) s(olvere)
FAVSSTINO · ET · RVFINO	Faus(s)tino et Rufino (co(n)sulibus
10 CoS	

* Arch. Értesítő VIII. k. 1874. 141. l.

Az utolsó két sorban említett férfiak consulsága 210-re esik s így Antoninus Severi filius (köznéven Caracalla) korabeli emlékekkel van dolgunk.

Állították Jupiternek és Junonak Emeritus és Ixuperatus szabadosok, kik «lecti carius»-ok, gyaloghintósok, szolgálatát teljesítették Aquincum városában.

Gyaloghintóban járni oly kiváltság volt, mely városban csak magasabb rangú, hivatalos személyeket illetett* s miután itt katonákról van szó, úgy vélem, hogy a legio főnökének, a ki egyúttal tartományi helytartó szokott lenni és Aquincumban székel, rendelkezésére állottak. Nem hiszem, hogy városi gyaloghintósokról volna szó, mire következtetni kellene, ha coloniae állana a kövön és nem colonia (Ablativus).

Budvár (Udvarhely mellett). Az erdélyi muzeumban :

Rézcsákány, kétélű, keresztben álló éllel, az élék idoma majdnem félkörű, a nyélhüvely alsó széle élesen kiszökik, fölszíne érdes. Egész hossza 0·23, éleinek átmérői 0·040 és 0·045; a nyílás átmérője 0·029, a csákány átmérője a lyuk közepe táján 0·048, vastagsága a hüvely mellett 0·02.

Czikmántor (Erdély). Gróf Lázár Kálmánné Czikmántoron lelt két oly eszerp-
edénynyel gazdagítá 1875-ben a nemzeti muzeum gyűjteményeit, minőket nemcsak az intézet addig nem bírt, de a melyek, tekintve sajtászerű ékítményeiket, szokatlan érdekűek.

Mindakettő kerek nyílású csésze, barnásszürke, nem épen finom agyagból. A szabályos idom mutatja, hogy mind a kettő korongon készült. Az ajkmódra kinyúló karima alatt a test félgömbalakban domborodik ki és az alsó részen van a sajtászerű ornamentatio. Az edényeken sem fül nincs, a melylyel fogni lehetne, sem aljukon nincs álló lap.

a) A nagyobbik, mely a díszesebbik, 0·14 átmérettel bír és mélysége 0·65 m/.

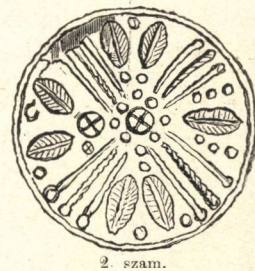
Mellékelt rajzaink (1. szám) egyike oldalnézetben mutatja, a másik (2. szám) pedig a képzelmileg kiterjesztett félgömbön jelenkező ékítményt mutatja.

Ez ékítmény érdekes, mert nem, mint egyéb edényeken, mélyedve, de domborúan jelenkezik.

A félgömb közepén keresztől átszelt nagy korong áll, mely körül négyszög idomban nyolez kisebb korongoeska vonúl. E négyszög minden oldalából három-három szál vonúl a külső körzet felé. A három egyenes közül a két külső gömböcsökre talál a végével, a középső pedig fonott szálát utánoz. A vonalak által képezett háromszögek hármában kettő s a negyedikben egy akáczfalevél idomú dísz tölti be a középső tért. A leveleken közepett mindig egy főborda vonúl végig a levél egész hosszában és abból jobbra-balra a mellékbordák sugárzanak. A levelek fölött keresztel átfúrt nagyobb vagy síma fölületű (ritkán rovátkolt) kisebb korongoeskák állanak.

Az egész rajzot kötél fonadékát utánzó szál szegi be.

Érdekes e sajtászerű díszítési mód technikáját figyelőre venni. Háromféleképp lehetett az edényen a domború díszítményeket előállítani. Vagy a mélyedéseket kivájták, szabad

* A lectica használatáról lásd MARQUARDT *Röm. Privataltertümer*, Leipzig, 1867. II. Abth. 329 s k. I.

kézzel idomítván a fönmaradó domborúlatokat, vagy a még puha agyagedényt mintába szorították, melybe az egész rajz bele volt vésve, vagy végre az egyes leveleket, pontokat stb. külön-külön bélyegekkkel reányomák. Valószínűleg az első eljárást követték, mert az idomok különfélesége bélyeg használatát kizárja; a háttér egyenlőtlen mélysége pedig a teljes mintánál kevésbé megfejthető, mint szabadkézü közvetlen idomításnál.

b) A második mericze, a technikát tekintve, hasonló (3. szám) és alsó teriméjének fölosztása is rokon, csak hogy a központtól kifelé nyíló négy, egyenlő nagyságú mező kevésbé díszesen van kitöltve a heraldicus fries-mustrára hasonlító díszszel. Méretei ezek :

3. szám.

átmérője felső nyílásán 13 cm , mélysége 7.2 cm , fala vastagsága 3.5 cm .

c) Az edények Erdélyből származnak és állítólag egy nagyobb csuporféle idomon kívül nem volt közelükben egyéb tárgy. Ama csupor elég szabályos, magas, nem classikai eleganciával készült edény. Ellenkezőleg úgy az anyag durva volta, a fölület érdessége és a barbar edényeken ismert dudoros fülek elárulják nem-római származását. A barbárság jellege megvan ezekben is, ámbár maga az idom, úgy látszik, római minta utánzása és így legvalószínűbb, hogy Dácia római megszállása idejéből belföldi kéztől származnak.

Duna medre. Budapesten a Lukács- és Császárfürdő közt.

Vaskard a XVI. század második feléből, vétel útján szerezte a nemzeti muzeum 1875-ben. (4. szám.)

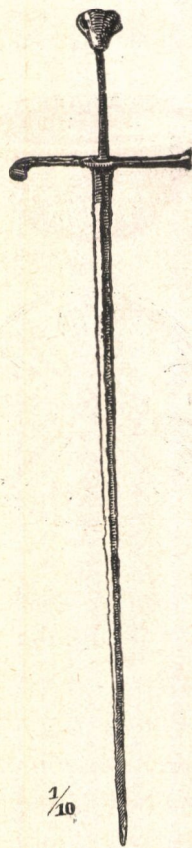
Pengéje keskeny, átmetszete mandola idomú, keresztvasa egyes végein vastagodó, gombja kerek és fölül rovátkolt.

Egész hossza 0.111 m ; a penge szélességi átmérője tövén 0.25 m ; a keresztvas hossza 0.22 m .

Derecsény (Nógrádmegye). Az eperjesi collegium gyűjteményében 1878-ban, júniusban egy bronzleletet láttam, mely állítólag kőből rakott sírból származott 1856-ban és mint Tomassek senior ajándéka került oda.

A lelet meglévő részletei ezek : tölcséridomú csüngő dísz, két egész és tíz töredék, kettős korongú sodronyfibula, egész és töredék, apró korongidomú ékítmények (pitykék), hengerded tekeres finom sodronyból.

1/10

4. szám.

Dobsza (Abaújmegye). A kassai muzeumban 1878-ik évi látogatásom alkalmával a dobszai híres várdombról származó agyagedényt láttam. Az edény bögreidomú, füle letört és széle sérült. Párhuzamos

vonaldísz vonul a széle körül és igen érdekessé teszi a bögrét a spirális dísz, mely az edény középrészén kidomborodik.

Dobsza (Abaújmegye). Ugyancsak a felsőmagyarországi mnzeum gyűjteményében láttam 1876-ban két bronzvésőt, mely innen származik.

a) *Tokos véső* bronzból, füle hiányzik és két oldalán az öntő varrányoknak nyomai még megvannak; fölülete síma, teste keskeny és kerekded idomú, éle felé lapul és szélesbül, éle kevésbé kihajló. Egész hossza közepett 0.115, nyílásának átmérője 0.022, élének átmérője 0.035 m .

b) *Tokos véső* bronzból, a karima alatt három párhuzamos vonaldíszszel és négy, hosszában futó vonaldíszszel, melynek hárma fölül félkörben végződik. Egész hossza $11 \frac{m}{m}$; nyílásának átmérői $0\cdot031$ és $0\cdot038$, szélessége a fül alatt $0\cdot04$, gyengén kihajló élének átmérője $0\cdot048 \frac{m}{m}$.

Esztergom. Fibula. Simor János hercegprimásnak az 1876-ik évi budapesti ősrégészeti kiállításra küldött tárgyai közt volt látható a $\frac{2}{3}$ nagyságú (5. számú) rajzban ide mellékelt érdekes ezüstfibula. A fibula majdnem ép, csak alsó végén sérült és hiányzik a tűje. Formája az ismeretes bakodi fibula idomára talál (lásd *Műreg. Kalauz*) s így valószínűleg szintén a római birodalom hanyatló korából származik. A fibulák fejlődési sorában e típus érdekes átmeneti formát képez a tisztán római fibulától, az u. n. «meroving» vagy «frank» fibulára. (V. ö. «Veczel» alább.)

Fél (Nagy-Megyer mellett, Pozsonym.). A pozsonyi muzeum tárgyai közt 1876-ban két tokos vésőt láttam.

a) *Tokos vésőcske* bronzból, széle mindkét felől kis csúcsba futó, szélessége egyenletes, éle kissé szélesbül s keveset kihajlik. Karimája alatt két párhuzamosan futó domború vonaldísz. Egész hossza közepett $0\cdot066$, nyílásának átmérői $0\cdot021$ és $0\cdot032$, élének átmérője $0\cdot034 \frac{m}{m}$.

b) *Tokos véső* bronzból, kidudorodó karimával, teste közepén túl egyenletes szélességű azután szélesre tágul és lapul, éle csekély kihajlású. Oldalai domború vonaldíszekkel ékeskednek. Egész hossza $0\cdot106$, nyílásának átmérői $0\cdot021$ és $0\cdot025$, átmérője a fal alatt $0\cdot031$, élének átmérője $0\cdot046 \frac{m}{m}$.

Gaura. Ezen szatmármegyei helységben (azelőtt Kővár vidéke) a legszebb bronzleletek egyike maradt fön, melyeket Magyarhonból ismernek. Egger Dávid úrnak, ki a leletből öt darabot egy erdélyi főúrtól megszerezett, és Finály Henrik úrnak, ki ugyanezen leletből egy példányt az erdélyi muzeum számára biztosított, köszönhetem, hogy a hat darabot itt leírásban és két darabját rajzban is ismertethetem.

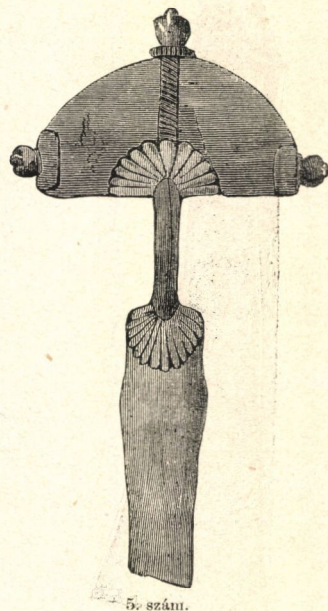
A lelet áll három tekeresből és három csákányból.

a) *Bronztekercs*, korongidomú, hét hajlású erős kerek átmetszetű huzalból, melynek átmérője a külső hajlásán $0\cdot008 \frac{m}{m}$. A belső hajlások csekély csúcsba emelkednek. A külső vége a korong lapjából derékszög alatt áll ki, tojásdad idomú karikát képez és lapos tekerescsel záródik, mely négy hajlású és párhuzamosan áll a nagy koronggal.

A nagy korong átmérője $0\cdot108 \frac{m}{m}$, a kicsié $0\cdot03 \frac{m}{m}$, a középső karikának belső hosszabb átmérője $0\cdot11 \frac{m}{m}$.

Az itt leírt tekereshez hasonlók vannak a nemzeti muzeumban is. Ó-Budáról egy (I. terem XXXII. 15. sz.) a pusztaszentkirályi leletben kettő (XLVIII. 19. 20.) és két más határozatlan eredetű példány (XXXII. 14. és 17.).

b) *Bronztekercs*, mely egészben az előbbire hasonlít, csak hogy a nagy korongot képező héthajlású huzal négyélű és nem kerek, egy-egy lap szélessége $0\cdot009 \frac{m}{m}$, a korong átmérője $0\cdot094 \frac{m}{m}$, a középső karikátags belső hosszátmérője $0\cdot104 \frac{m}{m}$, a huzal végső apró háromhajlású korongiának átmérője $0\cdot022 \frac{m}{m}$.

c) *Bronztekeres* csonka része, eredeti idomából kiforgatva, úgy hogy a nagy korongból csak öt hajlás maradt meg, ezek átmérője 0·082 m , a huzal négyszögátmérőjü, egy-egy lapjának szélessége 0·01 m ; a középső karika s a végső korongocska nincsenek meg.

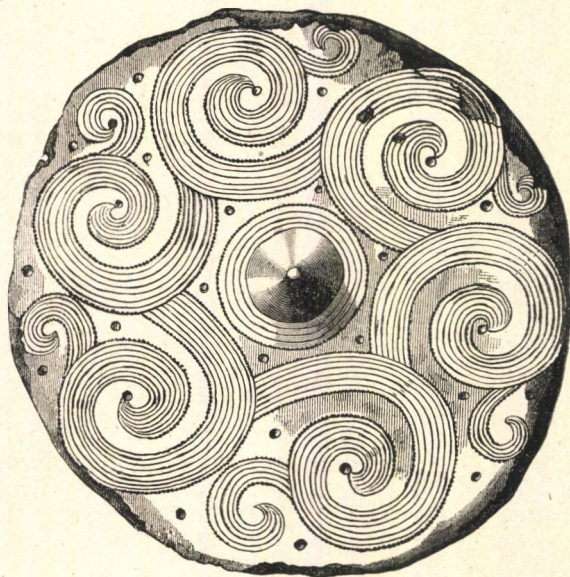
d) *Bronzcsákány*. Legdíszeesebb bronzkori emlékeink közé tartozik a csákány, melyet $\frac{2}{5}$ nagyságban rajzban is bemutatunk.

Az egyik rajz (6. sz.) oldalnézetet ad róla, a másik felső lapját mutatja (7. sz.) s a harmadik a korongot természetes nagyságban tünteti föl (8. sz.).

Ezen csákány nemcsak díszítésénél fogva, de idoma miatt is kiváló. Jellemző a hátsó, csekély vastagságú, széles korong, közepén rövid, tompa tuskéval, továbbá, hogy a köpű szélén nincs kidudorodó karimája, mint a tuskés csákányoknál rendszeren szokott lenni. A gaurai csákány tehát habitusánál fogva külön változatot képvisel, melyre csak ebben a leletben tudok még egy második példát (az erdélyi muzeumban) és egy harmadik példányt

6. szám.

8. szám.

7. szám.

a Musée de Saint Germain gyűjteményében (Dr. Römer F. ajándékozta oda 1867-ben). Ez utóbbi szintén magyar lelhelyü. Mikor először láttam mostani helyén (1877-ben), különös alakjánál fogva és mert unicumnak ismertem, kételkedtem valódiságában, e kéteyleimet a gaurai lelet két példánya eloszlatta.

A saint germaini példány nélkülözi a finom díszítményeket, melyek az itt bemutatott gaurai csákányt oly érdekessé teszik. Egymáshoz illesztett csavarvonalakból, továbbá pontokból és egyenesekből sajátos módon componált ékítési motívumok gazdagon lepik el a csákány minden lapját, kivéve a korong belső oldalát és azt engedik sejteni velünk, hogy nem annyira harczi csákánynyal, mint inkább díszfegyverrel van dolgunk. Ugyanazt lehet a gaurai lelet következő két darabjáról is föltenni, melyek díszben vetélkednek a d) példánnyal.

e) *Bronzcsákány*. Hátsó korongja vastag, túske helyett csekély kidomborodással a

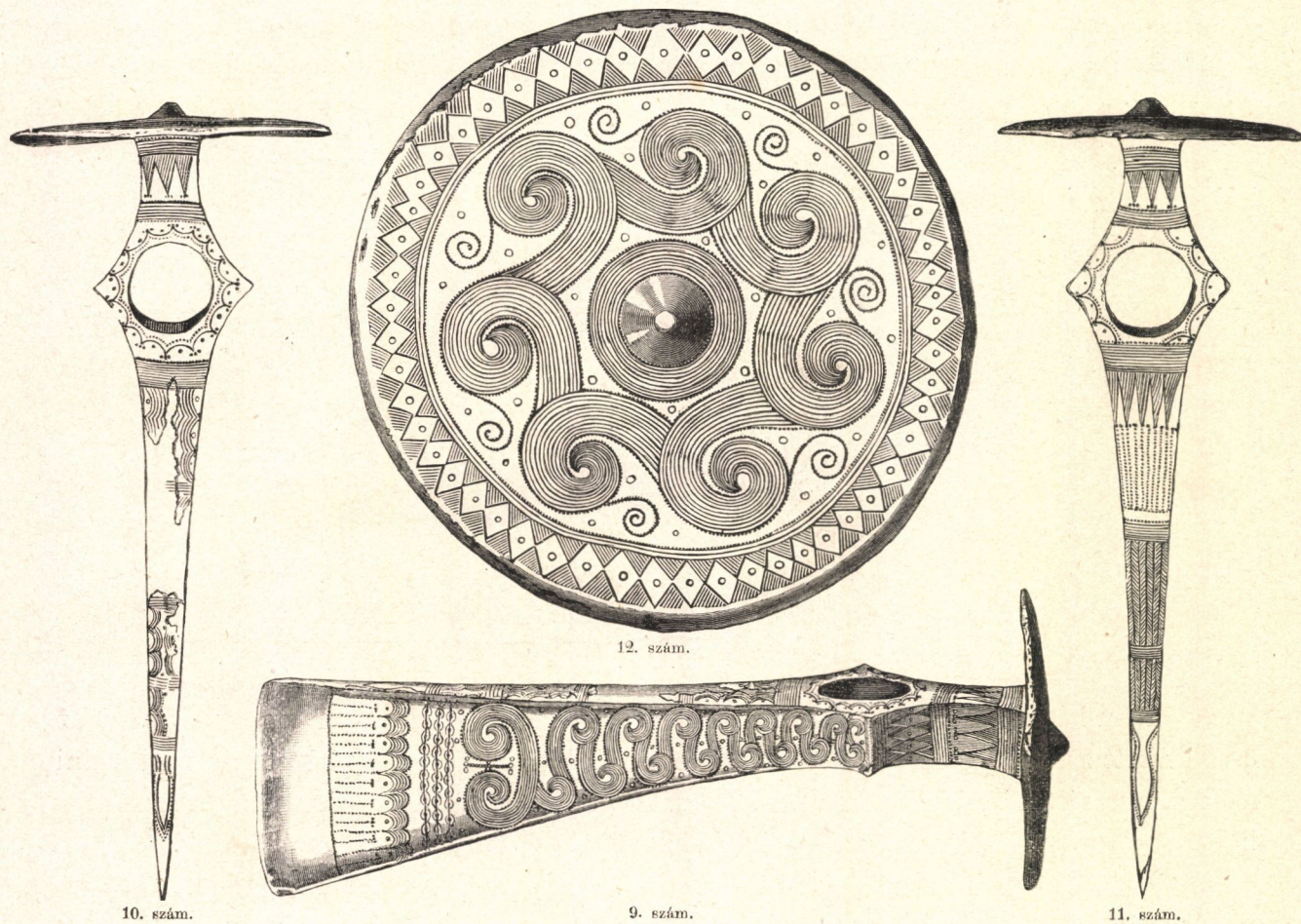
korong külső lapján, a köpü szélén fölül-alúl kiálló karima rövid és vastag, pengéjének tengelye egyenes és derékszögben áll a köpü tengelyére. Egész hossza 0·203 *m*, a korong átmérője 0·06 *m*, a köpü hossza 0·04 *m*, átmérője 0·024 *m*.

Ezen csákány díszítésénél épúgy, mint idománál fogva szorosan csatlakozik a puszta-szent-királyi szép csákányhoz (lásd «Pusztá-Szent-Király» alatt).

Díszítve van nemcsak a penge mindnégy lapja, de a köpü körüli karima, a köpüt és korongot összekötő tag mindnégy lapja s maga a korong.

A penge három oldalán s a korongon ugyanazon, sajátos módon egymáshoz rakott görbéket látjuk, mint az előbbi *d*) csákányon, melytől idomát illetve eltér.

A nemzeti muzeum gyűjteményében a szent-királyin kívül még az alsó-némedi

(XLVII. tábla 29. sz.) és három más, határozatlan lelhelyű példány (XIV. tábla 12., 13. és 17. sz.) képviseli e változatot.

Az (*a—e*) alatt felsorolt tárgyak Egger Dávid tulajdonában vannak (1879).

f) *Bronzcsákány*. A kolozsvári muzeum csákánya idomát tekintve, teljesen összevág a *d*) alatt felsorolt példánnyal. Díszítés dolgában túltesz rajta és csak az kár, hogy a penge felső lapjáról, valamint a korong széléről a szép patina-kéreg lemállott és így e helyeken az ornamentumai szenvedtek.

A mi a díszítmények jellemét illeti, némi módosításoktól eltekintve, szembetűnő a kettő (*d* és *f*) közt főnálló rokonság. Így p. o. módosul némileg a korong rajza, melyet itt is természetes nagyságban adunk (12. sz.); a központi hullámdísz csinos háromszög

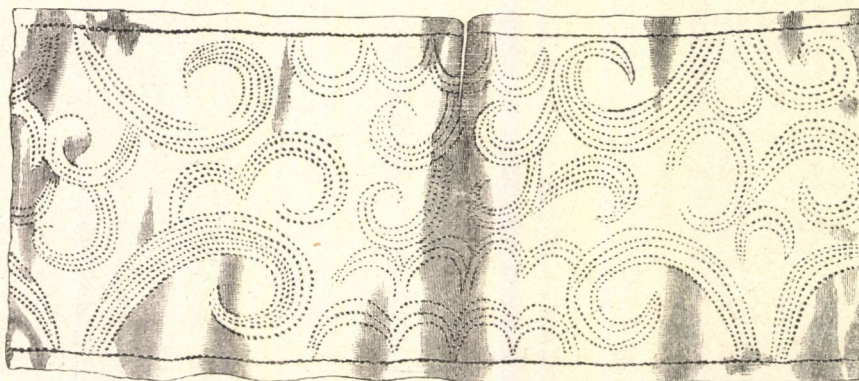
keret veszi körül s így az egymáshoz záródó csavarvonalakból kiinduló kisebb repkények egyszerűsítvék, magok a csavarvonalak pedig szintén kisebbek, mert hét van egymás mellé rakva, míg amott hat nagyobbat szemlélünk, mely a korong széléig ér.

A penge felső s alsó lapja is *f*)-nél némileg gazdagabbak (10. sz., 11. sz. ^{2/5} nagys.), de lényegben összevág a rajz és ugyanazt mondhatni a penge oldalairól (9. sz. ^{2/5} nagys.), hol ismét a csavarvonalak ornamentjével, a pontokkal s az egyenesekkel találkozunk.

Több ízben volt már alkalom ezen díszítési motívumoknak előfordulását hazai bronzokon jelezni. Látjuk őket egy Zürichben őrzött magyarhoni bronzkardon;¹ látjuk a zürichi múzeumban három egyéb magyarhoni bronztárgyon is² és M. Evans hemel-hempstedi gyűjteményében őrzött csákányon.³ Az említett emlékekhez a gaurai leletből most három újabb példány járúl és összehasonlítás kedvéért idezárom a nemzeti múzeumban őrzött övtöredék rajzát is (13. szám), melyen ugyanazon ornamentális elemekkel találkozunk.

Nem ismerjük ugyan az övrészlet lelhelyét, de minden valószínűség szerint honi leletből származik.

Végül ide csatlakozik a szent-királyi díszes csákány is, melynek rajzát alább közlöm.

13. szám.

Nem kétlem, hogy kutatásaink haladtával még több analogiával fog gyarapodni az összeállított sorozat — melyben a gaurai lelet oly kitünő helyet foglal el — és sikerülni fog bizonyossá tenni, a mit az Evans-féle csákányról szólva, mint valószínűséget mondtam ki, hogy a magyarhoni bronzkorban általánosan divatos ornamentum van előttünk.

Ugyanezzel a díszítménnyel találkoztam a svédországi bronzok némely sorozatain, mikor O. Montelius társaságában az idén (1879) a stockholmi múzeumot tanulmányoztam. Előfordúl igen gyakran a díszedényeken, előfordúl néha diadémákon is és ritkábban késeken. O. Monteliustól tudom, hogy körülbelül 120 díszedényt találtak Svédországban, és majdnem rendszeren megvolt rajtuk a jellemző dísz, mely ott néha egyszerű félkörrel, néha pedig állatfejvel végződik.

Az emlékek, melyeken előfordúl, a későbbi bronzkorhoz tartoznak. Dániában és a keleti tenger szélein, a meddig az úgynevezett éjszaki bronzregió terjed, szintén megeljük

¹ Arch. Értesítő XII. k. 290. l.

² Arch. Értesítő XII. k. 326. s k. II.

³ Arch. Értesítő XII. k. 381. l.

bizonyos tárgyakon a bemutatott díszítést s ez annál feltünőbb, mert a tárgyaknak idoma, melyeken jelenkezik, a mieinktől eltér.

Ellenben Európa nyugoti részében és a középeurópai muzeumokban őrzött bronzokon még nem észleltem.

A magyarhoni és az éjszaki bronzkor ezen találkozására nem lehet pusztán véletlen, mert itt is, ott is nem a bronzkultura alsó fokán, de ellenkezőleg magas fejlettségi stádiumában lép föl.

De ha nem a véletlennek tulajdonítandó, miben rejlik az oka, arra ez idő szerint még nem adhatunk kielégítő választ.

Germán (Temesmegye). A következő tárgyakat a község határában, az úgynevezett római sánczokon lelt 11 sír egyikében embercsont maradványokkal találták. Ormós Zsigmond úr gyűjteményében láttam 1876-ban.

a) *Nyakgyűrű* négy összefont kerek bronzhuzalból, melyből kettő a végén összekapcsolódik. Legnagyobb belső átmérője 0·145, a négyszeres huzal vastagsága 0·01, egy-egy huzal legnagyobb vastagsági átmérője 0·003 mm. Hasonló torquesek vannak a nemzeti muzeumban s újabban egy előkerült a gerendási (békésmegyei) XI. századbeli temetőben.

b) *Bronzkarika* kerek huzalból, egymás fölé záródó hegyes végekkel, a huzal szabálytalanul ide-oda van csavarva. Legnagyobb belső átmérője 0·085, a huzal legnagyobb vastagsági átmérője 0·007 mm.

c) *Bronzkarika* négyélű huzalból, tompa nyílt végekkel. Legnagyobb belső átmérője 0·067 mm, a huzal legnagyobb vastagsági átmérője 0·007 mm, egy-egy lap legnagyobb szélessége 0·005 mm.

d) *Apró karika* kerek bronzhuzalból, közelzáró tompa végekkel. Belső átmérője 0·019, a huzal legnagyobb vastagsági átmérője 0·003 mm.

Gyapoj (Biharmegye). A biharmegyei muzeumban Nagyváradon:

Tokos véső bronzból, durva készítmény, hiányos öntvény, mindkét felől lyukas, keskenyebb oldalán az öntő varrányok még megvannak, széle erősen kidudorodó, a karima alatt három egymásba helyezett csúcsos szöveget képező domború vonalrész, teste az él felé keveset szélesbülő, lapjain a szélek határozottan jelölve, éle csekély kihajlású. Hossza 0·145, nyílásának átmérői 0·029 és 0·036, szélessége a fül alatt 0·046, ugyanott vastagsága 0·027, élének átmérője 0·05 mm.

Gyönk (Nógrádmegye). Krauss J. budapesti régiségkereskedő 1879-ik évi februárius havában a nemzeti muzeumban egy bronzkarpereczet mutatott be, mely állítólag Gyönkről származik. A karperecz félgömbidomú búbokkal ékített.

Gyula-Telke (Dobokamegye). Az erdélyi muzeumban őriztetik két véső, mely innen származik.

a) *Füles véső* bronzból, közepén vastag, nyélbe való végén keskeny és éle felé kitágul, periméi csekély emelkedésűek. Hossza 0·022, szélességei fölül 0·022, alul 0·044, legnagyobb vastagsága 0·022 mm.

b) *Füles véső* bronzból. Nyélbe való részének legnagyobb szélessége 0·031, vastagsága 0·005, végén elyptikus idomú kimetszvény, fülei 0·036 mm-re szélétől lépnek ki, legnagyobb emelkedésük 0·01-re egymásfelé hajolnak, hosszuk 0·046, a véső éle felé kissé kitágul, éle egyenes, átmérője 0·029 mm. A véső egész hossza közepett 0·117 mm.

Hellemba (Hontmegye). Magasházy Kálmán gyűjteményében (láttam 1876).

Római bronzfibula, gelambidomu, felső lapján bevert kördíszek, az aljában két keskeny lemezke áll ki; az egyik a tű erősítésére, a másik egy kicsit behajtva a tű befogadására.

Hossza 48 mm ; szárnyain legnagyobb szélessége 25 mm ; az alsó lemezek hossza 15 mm .

Hidegkút. A «budaújlaki» hegynék a «szépvölgy» felé hajló lejtőjén özv. Kunewalderné telkén Berger János hidegkúti lakos, az említett telek akkori bérlője, szántás közben, 1875-ben, római föliratos köre akadt.

A kő útjában lévén, a telkéről kihányta és később Hidegkútra, saját házába vitette, a hol 1878-ban, június 16-án Váry Antal hidegkúti birtokos úr szíves figyelmeztetése és közbenjárása folytán láthattam.

Az emlék római sírtáblának csonka alsó része; megvan körülbelül egy harmad része, a fölirat öt végső sorával és a keskenyebb toldvánnyal, mely a földben állott. A meglévő darab egész hossza 0·90 m , szélessége ugyanannyi, vastagsága 0·162 m .

Az írásos lapot domborművü röpkénydész fogja körül, mely a lap alsó szélén támad és kettéágazva fölfelé fut.

Az így bekeretelt íráslap szélessége 0·6 m ; a betük magassága 0·03 m .

A fölirat következő:

O/LARI/SVSTVTV
// FRATRIERES
INSTITVTVS ET
SIB < VIVS
P <

Az első sor értelme nem állapítható meg s a másodiktól elől két betű hiányzik — valószínű, hogy ezekben volt megnevezve az egyén, a ki «mint fivérének végrendeleti örököse» fivérének és magának állította az emléket, miként az utolsó négy sor mondja.

Valószínű, hogy a kő a közeli Ó-Budáról került későbbi helyére.

Hosszúmező (Marmarosmegye). Lándzsacsúcs bronzból, félkörben erősen kiszökő középső hüvely gerinczcel, mely a tompa csúcs felé teljesen lapul, a szárnyak keskenyek és kevésbé kihajlók. A szárnyak tövén lyukak. Egész hossza 0·148, a szárnyak hossza 0·13, legnagyobb átmérőjük 0·038; a hüvely átmérője a szárnyak tövén 0·023, belső átmérője alul 0·018 m . A marmarosszigeti ref. lyceumban.

Idoba (Szatmármegye). Bronzcsákány tuskés koronggal, fölül egyenes, alul az él felé kihajló pengével, éle felől sérült, hüvelye szélein kidudorodó karima, a korong és hüvely közti tag és a penge oldallapjai a hüvelyen élben futnak össze. Hossza 0·241, a penge hossza 0·153, szélessége az élnél (volt) 0·037, a hüvelynél 0·021, ugyanott vastagsága 0·019, a hüvely hossza 0·065, belső átmérője 0·019, a korong távolsága a hüvelytől 0·031, a korong átmérője 0·053, a túske hossza 0·026 m . A biharmegyei muzeumban Nagyváradon.

Karád (Zemplénmegye). A bodrogközi erdőben 1868-ban szántás közben hét bronzkardot, egészet és töredéket, egy bronz törpengét és négy tokos vésőt találtak.

A nemzeti muzeum ezekből 1875-ben dr. Rómer F. úr közvetítésével gr. Bombelles K. úrtól a következőket kapta:

1. *Bronzkard* markolata s a penge egy része. A markolat lapos csészével végződik, egész hossza 0·11 *m*; a pengéből meglévő töredék hossza 0·19 *m*, szélessége 0·035 *m*.

A markolat a csésze alján és egész fölületén finom vonaldíszekkel volt ékesítve, melyeket azonban nagyobbára elenyésztetett a rozsdá; a penge gerinczén három kidomborodó vonaldísz megyen végig.

2. *Bronzkard* pengéjének csonka része; a penge liliumlevél idomú volt, a bordától kétfelől a végig futó öt finom párhuzamos vonal nyoma maradt. Hossza 0·021 *m*; szélessége 0·02—0·04 *m*.

3. Hasonló *kardpenge* töredéke; hossza 0·21 *m*, szélessége 0·035—0·045 *m*.

4. *Bronztőr* pengéjének csonka része 0·245 *m*.

5. *Tokos véső* bronzból csúcsba futó szélekkel, nyílásának átmérői 0·04 és 0·03 *m*, hossza csúcsától éléig 0·12 *m*.

Kassa (Abaújmegye). Ezüstfibula. Egger Dávidnál 1879. május 24-én (állítólag) kassai eredetű ezüstfibulát láttam; formája a híres bakodi leletbeli fibulával egyezik meg, mely a *Műr. Kalauzból* ismeretes és olyan, minő az *Antiquités préh.* XXIII. 4. száma alatt és e *Repertorium Esztergom* cikkében látható.

A félkörídomú lemeznek kétfelől letört a csúcsa, de megvan a felső gombja s ám-bár ezüsből készült, rajta áthúzott réztag segítségével van a félkoronghoz erősítve.

A nyakbeli félkörtag végeit környező csipkés díszlemezek meg vannak aranyozva és külön görbített pöczkökkel oda erősítvék. A nyakat alúl körülfogó csipkés lemezen túl a fibula csonka, majdnem a fele hibázik s tüje sincs meg, de megvannak a fibula alján a tü erősítésére szolgáló apró lemezttagok. Hossza 0·075 *m*.

Kis-Baráth (Györmegye). Tokos véső vasból a győri muzeumban. E kis-baráthi véső hazánkban azon kevés vaskori készítmények közé tartozik, melyekben a bronzkori forma fönmaradt. A vésőnek nincs füle, karimája lapos s mindkét oldalt csúcsba szögell, teste az éle felé kissé szélesbül és éle gyengén kihajló.

Egész hossza 0·122, nyílásának átmérői 0·028 és 0·036, falának vastagsága a karimán 0·005, élének átmérője 0·05 *m*.

Kis-Zombor (Torontálmegye). 1872-ben félőlnyi mélységben fölfedezett csontvázon macedoniai Fülöptől való ezüst éremmel, jelenleg a temesvári muzeumban őriztetik:

a) Nagy karika kerek bronzhuzalból, végei lemezszerűen lapúlnak és egyhajlatú tekercset képeznek, eredeti alakjából ki van vetkezve, egykori közelálló végei szélesre ki vannak tágítva. Legnagyobb belső átmérője 0·16, a huzal legnagyobb vastagsági átmérője 0·008 *m*.

b) Bronzkarika négylapú huzalból, kerek, tompa, közelálló végekkel. Belső átmérője 0·07, a huzal legnagyobb vastagságú átmérője 0·006 *m*.

Komlós (Beregmegye). Lehóczky Tivadar gyűjteményében Munkácson:

Tokos véső bronzból, keskeny szélű, kissé lapított testtel, a perimék gyenge jelölésével a széleken, füle alsó vége a perimébe megy át, éle felé szélesbül, éle egyenes. Egész hossza 0·09 *m*, nyílásának átmérői 0·02 és 0·026 *m*, szélessége a fül alatt 0·03 és 0·04 *m*, élének hossza 4 *m*.

Kraszna (Szilágymegye). Szikszay Lajos tulajdonában Zilahon:

Tokos véső bronzból, laposra nyomott, széle egyik oldalán karima nélkül, teste

egyenletes szélességű, éle egyenes, a használat nyomaival; a fül mellett és az ellenkező szélén háromszögű mélyedések, melyek fölfelé szélesbülnek. Hossza 0.122 *m*, nyílásának átmérői 0.019 és 0.032 *m*, szélessége közepett 0.036 *m*, ugyanott vastagsága 0.022 *m*.

Kraszna (Szilágymegye). Ugyancsak Szikszay Lajos úr birtokában Zilahon:

Bronz sarló, horgas végű, vastag háttal, éle csorba. Két hegyének távolsága egymástól 0.22, átmérője az első hajlásan 0.042, a másodikon 0.053 *m*.

Kraszna (Szilágymegye). Tokos véső bronzból; lapos karimája elől hegyes csúcsba szögellik s a fül mellett is kissé fölszáll, éle felé kissé szélesbül, éle egyenes. Egész hossza közepett 0.102 *m*, nyílásának átmérői 0.034 és 0.04 *m*, szélessége a fül alatt 0.04 *m*, ugyanott vastagsága 0.032 *m*, élének hossza volt 0.05 *m*, egyik szöge eltört. Szikszay Lajos úr tulajdonában Zilahon.

Kun-Halas. (Pestmegye.) Az 1876-ik évi magyarhoni leletek egyik legérdekesebbike Kun-Halason került színre és az ottani muzeum őrzi.

Szilády Áron úr szivességének köszönhetem a lelet körülményes leírását és azt, hogy a fontosabb tárgyak rajzait itt adhatom.

Szilády úr így adja elő a körülményeket: «1876-ban április 23-án délután 1 óra tájban Vilonya Antal halász a halasi határ délnyugoti részén eső fehértói tónak alsó végén, azon a helyen, mely közönségesen «kis itató»-nak neveztetik, találta az itt rajzban látható régiségeket. A tónak emelkedettebb partjától 7 és 1/2 ölnyire volt akkor a víz beapadva s erősen hullámzott az egész nap tartott felszálltól. Közvetlenül a víz szélén csillámlott meg a fényesség, mely Vilonyát figyelmeztette. Az ezüstitálnak (14. szám) aranyozott külső széle látszott ki a vízből, midőn a hab parthoz érve elsímult, míg az újabban érkező tajték és vízfodor egy-egy percze el nem takarta. A tál nem vízszintesen, hanem félredőlve olyformán volt a homokos iszapban, hogy a víz szélére, tehát partfelől eső része magasabban állt s ez látszott ki. A tárgyak közül 5—6 benne a tálban iszap közt, a többi kidőlve vagy a víz mozgása által abból kimosva hevert mellette.

Másnap, 23-án, délután Bessenyei István barátom jött hozzám s mutatta az ezüstlapot, melyen Sinka magister neve (15. szám) s a gyűrűt, melyen a *P* betű látható s egyszersmind tudatta velem, hogy az összesen 21 darabból álló lelet egy darab híján, melyet Vilonya egyik halász-czimborája kért el tőle, itthon van Vilonya nejenél, a ki azt még a találás napján haza hozta. Együtt mentünk vele Vilonya házához s mind a 20 darabot azonnal át is vettük Vilonyánétól, a ki azt készséggel adta át a halasi református főgymnasium régiségára részére, férje utasításához képest addig is, míg vele szólhatnánk.

24-én reggel a hely színén kerestük föl Vilonyát Péter Dénes barátommal, a tószéli helyet Vilonyával együtt ismét kikutattuk, de több tárgyat nem találtunk. A másik halász is szívesen vált meg az emlékül kért egy darabtól, a kétfarkú oroszlányt mutató fél mentekötő- vagy kapocstól. (19. szám.) Keveset kellett volna késnünk, hogy nem régiségkedvelő kezek is kotorászhasanak, az így hiány nélkül megmentett becses tárgyak közt.»

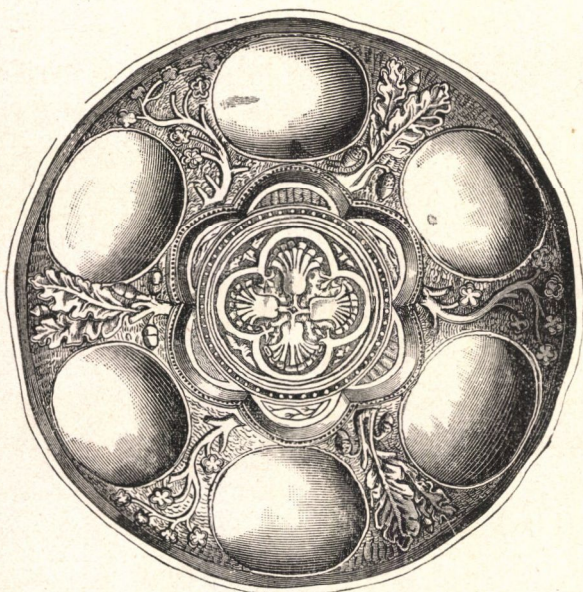
Szilády úr szivességéből alkalmam volt a leletet az országos rég. és embertani társulatnak f. é. április 29-én bemutatni és ugyancsak az ő beleegyezésével készült róla egy fényképi fölvétel is.¹

¹ A lelet sikerült fényképe Kloess budapesti fényképésznél kapható.

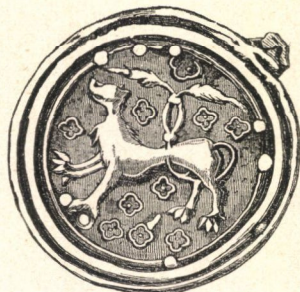
A lelet 18 darabjából a legdíszesebb egy *kerek csésze* ezüsből (14. szám). Hat hólyag-idomú mélyedés fogja körül a hat lobú idomra kidomborított középső mezőt. Külön készült kerek lemez foglalja el e középső részt. A lemezt öntött művű, ezizellirozott díszítmény ékíti: négyes lobban négy foszlányos szélü virág. A négy lobot bevert pontdíz és a lobok közt kidomborodó levéldíszek töltik ki a tért.

A hat hólyag közt fölváltva makkos cserág és nefelejts vonúl a csésze széle felé — gonddal kidomborított jellemző ékítmény, melynek egyikével, az ötszirmú virággal, a lelet néhány más darabján is találkozunk.

A csésze egész belső oldala meg van aranyozva, külső oldala csupasz, csak a szélén látunk hegygyel egymásnak állított levelekből és zigzag-vonalakból alakított ornamentet, mely ponczszal be van verve; az ornament egész szélességében meg van aranyozva, a csésze külső oldala is. Nyílásán átmérője 0·15 *m* és falának magassága 0·038 *m*.

14. szám.

19. szám.

15. szám.

A csésze alján nyolcz helyen látni bekarozolt jeleket vagy neveket, de csak az egyik név «alberti» góthikus cursivirással tisztán vehető ki. E fölött úgy látszik, mintha az «alberti» ismételve volna; más helyütt évszámot, talán 1499 (visszafelé olvasva), vélek föl ismerhetni. Nyilván a csésze későbbi tulajdonosai kívánták csészéjüket így signálni. Az első tulajdonos talán az lehetett, a kinek nevével a következő czímeres lemezen találkozunk.

2. *Kerek lemez* ezüsből (15. szám), kiveret körirattal és közepett czímerrel.

A körirat két gyöngykör közt góthikus majusculákkal, visszafelé olvasva így szól: Megister Sinka. Közepett hosszában kettészejt dülő paizs, fölötte sallangos zárt tornasisak, mely fölül koszorúval és tollas ékkel van díszítve. A czímerpaizs idomai nem tisztán vehetők ki. A paizs fölött balra hold és csillag, a mezőben jobbra szőlővenyige.

A lemez széle négy helyen át van lyukasztva, nyilván oly czélból, hogy föl lehessen varrni vagy szögezni más alapra.

A lelet korának pontos megállapítására ez a darab kétségtelenül a legfontosabb, mert az itt megnevezett Magister Sinka történeti személyiség a XIV. század elejéről, kiről Szilády Áron úr a következőket közli :

«Magister (megister) Sinka Miczbán Simonnak Sebesi Tamás comeshez nőül ment «névtelen leányától származott unokája volt, kiről néhány oklevélben említés van téve. «Így p. o. (Cod. dipl. tom 6. vol. 2. p. 213) 1299-ben Simon (Miczbán) fia Gergely azon «szolgálatokért, melyeket neki M. Sinka Tamásnak s az ő nővéreinek fia mind belül, mind «pedig kívül az ország határán gyermekségétől fogva teljesített, ezen öcscsét Sován nevű «birtokán többeli adományozásban részesíti.»

«Ismét (p. 258.) III. András király 1300-ban ugyanezen Sinka magistert számos «érdemeiért tekintve, melyek közül kiemeli, hogy Bécs alatt Albert herceg ellen harczol- «ván, vakmerő támadása közben súlyos sebet kapott, továbbá hogy Rorand vajda ellen «küzdve, Adorján vára ostrománál szintén megsebesült, s még hogy László lengyel herceg «ellen csatázva, ugyanennek szóbeli tanuságtétele szerint is számos nyíl és dárdaseb által «borítottatott el : némi csekély jutalmul Sárosmegyében fekvő Asuti Erdő nevű földdel stb. «ajándékozza meg. Aples vitéz 1317 körül halt meg, a mint bizonyítja ezt Károly királynak «1317-ben kelt s 1323-ban átírt oklevele a jászói levéltárban, melyben a király a maga «részéről is több érdemeit számlálja el Synka mesternek s megemlíti, hogy midőn Trencsén «várát ostromoltatta, a nevezett Synka a várbeliek által ködöbással öletett meg. (*Magy. tört. «tár IX. 114. l. HORVÁTH M. Magyar regest.*). Fia, ki ezen oklevélben említettik, szintén «Péter. A Sinka név a Simonkából van összevonva s ezt nagyapja után viselhette és az «azután fiára, Péterre, is átszállott, a kinek utódai egy 1388-ban kelt oklevél szerint így «következnek :

Péter	
┌──────────┐	└──────────┘
László	János
	János

3. Ezüst lemez (16. szám), valamivel nagyobb az előbbinél; szintén domborműves előállítással : hatos lobban virágkoszorút tartó nő, szent Dorottya vagy talán szent Erzsébet. Míg jobbjára a koszorút fogja, baljára a mellette álló virágcserejét érinti; tőle balra hasonló kisebb csereje mindannyi ötszirmú apró virágokkal. Az asszonyban, kinek fejét dicsfény nem környezi, úgy a test, mint a fej és a kéztartásban sok az alázatos szende ájtatosság. A fölfogás és alakítás egyaránt góthikus; az alak szépen be van helyezve két egymással ellentett félkörbe, míg a másik két-két lobot a stilizált növények szépen betöltik. A lemeznek hason rendeltetése lehetett, mint az előbbinek, rajta is megvannak a szél közelébe eső lyukak.

4. Két domborműves lemez ezüstből. Szintén hatlob idom képezi a rajzalapját, csak hogy itt minden egyes lob stilizált nagyobbfajta ötszirmú virággal van szabályosan díszítve s ez ismét négyeslobú keretben áll. Közepett stilizált málnabogyó s egyéb apróbb levél-díszek és gyümölcsidomok töltik be a fönmaradó tereket. (17. sz.)

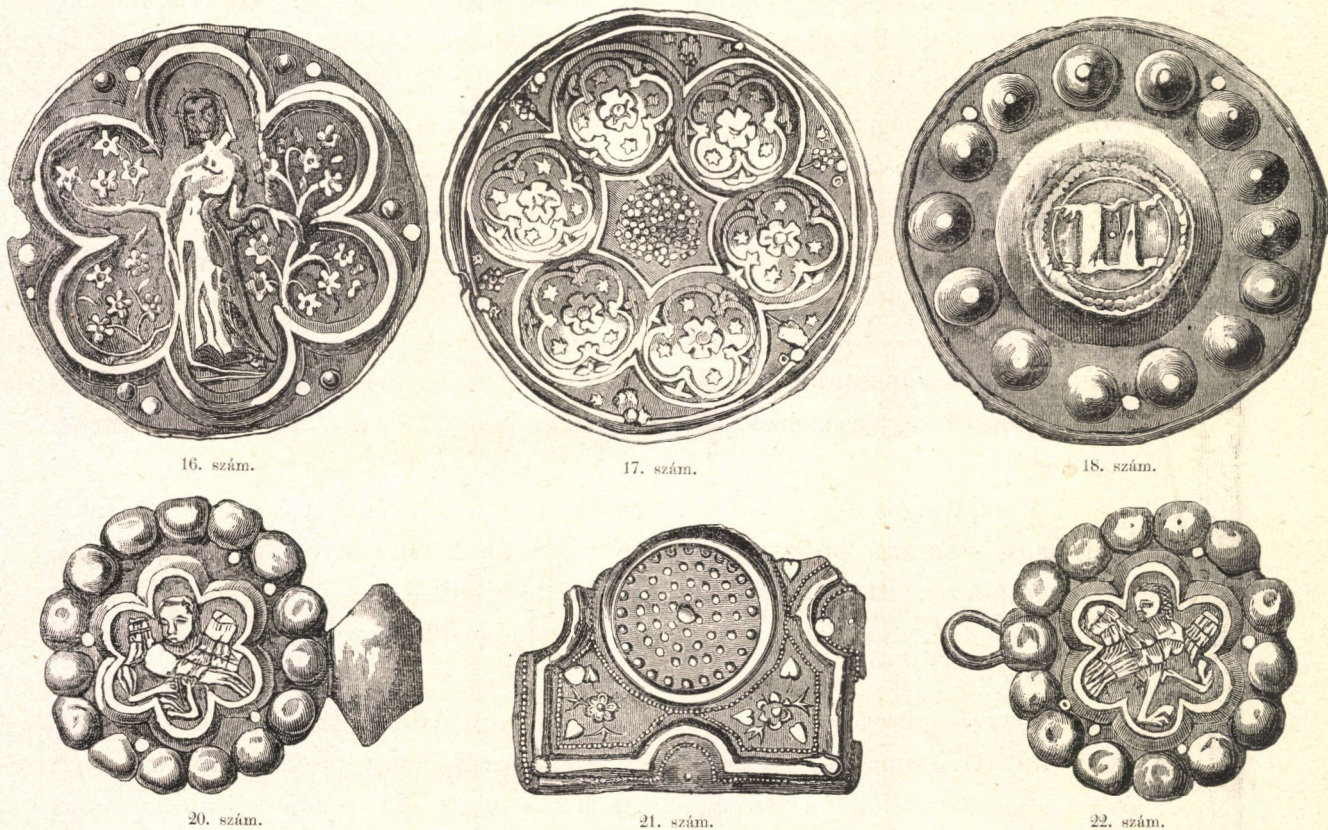
E három lemez félreismerhetlen stilrokonságban van a tállal, úgy hogy a lelet ezen négy darabját egykorúnak mondhatjuk, sőt talán egy műhelyből származtathatjuk.

5. Ezüst lemez (18. szám), mely dudorokkal ékített keretből és egy középső kerek kidomborodásból áll, erre külön készült lemezke van erősítve, melyen gyöngy- és vonalkörtől bekerített gothikus majuscula **Œ** betű látszik. A betű s a köröző keret szintén ki vannak domborítva. A lemez három helyen van átlyukasztva.

6—9. Négy ezüstgyűrűn, mely szintén a lelethez tartozik, hasonlóképp mindig egy-egy gothikus betűt találunk. Így p. o. van egy gyűrű, melynek dülényidomú lemezén gothikus **H** látszik, a betű kidomborodik s a lemez mintában van öntve. Más három gyűrű kevésbé finom ezüsből van készítve, ezekben kerek lemez, melybe egyszer gothikus **D**, máskor **B** és a harmadikon **J** betű van bevésve és mindig pontozott körbe foglalva.

10. Domborműves korongoeska (19. szám) ezüsből. A rajta lévő balra álló (a nézőtől tekintve) farkas, farka közepe táján ketté válik és a két tag két helyütt van összezsomózva,

az állat nyilván mint heraldikus idom van componálva és talán úgy kell fölfognunk azon négyszirmú virágokat is, melyek a mezőt betöltik. A virág ugyanaz, melylyel az előbbi lemezeken is találkoztunk.

11—12. Ruhacsat két tagja, mely együvé tartozik (20. és 22. rajz). A lemez szélén tömör félgömbök képeznek keretet a középső kidomborodó hatlobú idom körül, melybe emberfejű, madártestű stilizált alak (harpya) van vésve. A harpya az egyik tagon balra, a másikon jobbra fordul. Az egyik kapocs teljes, megvan rajta a kapcsoló fül; a másikról hiányzik a kampós vég. Mindkettőn lyukak látszanak a fölvarrásra.

13. Négyzetű ezüstlemez esonka darabja (21. szám), kidomborított finom virág és levéldíszekkel és gömböcsökkel. E lemez technikájánál fogva, mely jóval ügyesebb, mint a már fölsorolt tárgyaké és elütő ornamentikája miatt, nem látszik egyidejűnek a többiekkel.

14—18. Ide tartoznak végül: egy szíjesat, mely karika idomára kimetszett lemezből, sodronyra tekert szélekkel — a **D**, **B** és **J** betűs gyűrűkkel látszik egykorúnak és ugyancsak a leletből való egy tömör sárgaréz (?) pecsétgyűrű, melynek nyolcszögű pecsételő lapjába egy heraldikus liliom s tőle balra a, jobbra pedig c van bevésve; egy más hasonidomú és anyagú gyűrűről az előállítás lekopott.

Nem lehet a repertorium kimért keretében a halasi leletet azon fontossága szerint méltányolni, melylyel az középkori ötvösségünk még meg nem írt történetében bír. Egy-néhány pont kiemelésére kell szorítkoznom. Igen fontos a lelet — eltekintve némely darabjának (1—4. sz.) műértékétől — mert határozott datuma támpont rokon emlékek megállapítására, melyek hol technika, hol az ékítés szempontjából hozzá közeljárnak.

Azután, hogy a halasi tálat ismertem, a nemzeti muzeumban XIV. századbeli tálczákból egész sorozatot állíthattam össze; láttam egyet a Basilewszky gyűjteményében Párisban, mely csak kevéssel régibb; ugyanoda sorakoznak továbbá a Musée de Cluny 2331. és 2332. számú ezüstitálczái, valamint a Louvreban őrzött Sauvageot gyűjteményében lévő **D** 728. számú tálcza. Hazánkban a fönemlítettéken kívül ez idő szerint (1879 végén) csak egyet ismerek még s az Kárász Geiza úr nagybecsű gyűjteményét díszíti, Szegeden. Íme Sinka mester ékes ezüstcsészéje biztos kiindulópontul szolgálhat egy egész hosszú emléksor meghatározására.

Hasonlókép a lemezek és kapcsok ékítési motivumai is középkori pecséteinken, casulakapcsainkon, kelyheinken és egyéb ötvösműveinken nem ritkán észlelhetők, és egy összehasonlító tanulmány bizonyára sok érdekes eredményre vezetne.

A sajtáságos — betűs — gyűrűk a nemzeti muzeumban és egyébütt elég nagy számmal fönlévő hasonnemű gyűrűk korára derítettek világosságot.

Mindezen itt érintett nézpontok kellő kifejtése majd olyan szakemberre marad, ki nem chronika-szerűen, de összefüggésben fogja tárgyalni középkori műemlékeinket.

Locsodi puszta Péczel mellett (Pestmegye). Arányi Lajos úrtól a nemzeti muzeum 1875-ben egy érdekes vaskardot vett, mely idoma után ítélve, a XV. századból való. Pengéje egyenes, csúcsa letört; keresztvasa S idomú lapos lemezből van alakítva, végső gombja hosszúkás lapos. (23. szám $\frac{1}{9}$ nagyságban.)

Egész hossza 0·108 m , pengéje tövén 0·55 m széles, csonkított végén 0·35 m .

Marosszék. A Cserey-féle muzeumban Imecsfalván 1876-ban őriztetett egy tokos véső bronzból; karimája lapos, alatta két harántos vonalos dombordísz és ezek alatt három domború félkördísz, a fül tájékán lyuk, teste kissé laposra nyomott és éle felé szélesre tágul, éle gyengén kihajló. Egész hossza 0·09 m , nyílásának átmérői 0·023 és 0·026 m , szélessége a fül alatt 0·032 m , élének átmérője 0·047 m .

Mocsolya (Szilágymegye). Szikszay Lajos úr gyűjteményében Zilahon (1876).

Rézesákány, a bronzesákányok idomára üt, keskeny, lefelé hajlott pengével, melynek éle kissé kihajló, hüvelyén kétfelől tompa élbe futnak az oldallapok, a hüvely alul-fölül karimás, a hátsó korongon lévő csúcs hosszú és hegyes. A penge mindkét oldalán szokatlanul rovatos. A korong külső lapja szélein ferdén húzott vonalak. Egész hossza

$\frac{1}{9}$
23. szám.

0·14 *m*, az él átmérője 0·025 *m*, a hüvely hosszúsága 0·047 *m*, belső átmérője 0·018—0·019 *m*, a korong átmérője 0·043 *m*, hegyének hossza 0·025 *m*. A hüvely oldala sérült, a korong ferdén áll.

Mojgrád. Az erdélyi muzeumban (1876). Kisebb bronzsákány, hasonlít a hadadira; egész hossza 0·200 *m*, egyenes élének hossza 0·023 *m*, élesített ágának hossza 0·118 *m*, a nyéltok belső átmérője 0·020 és 0·021 *m*, hossza 0·050 *m*, a hátsó korong távolsága a toktól 0·024 *m*, a korong átmérője 0·030 *m*, a csúcs hossza 0·028 *m*.

Nagy-Csepcsény (Nyitramegye). Vladár Lajos az 1876-ik évi ősrégészeti congressus alkalmával Budapesten többi tárgyaival együtt innen származó lándzsacsúcsot állított ki.

A lándzsacsúcs vasból való és finom bronzlemezzel van borítva, mely helyenként elvált és letört, föltűnik pálczaidomú aránytalan hosszú hüvelye által is, mely alul csonka; a penge közepén végig futó borda csekély emelkedésű, csúcsa hegyes, szárnyai csekély kihajlással bírnak.

Egész hossza 0·132 *m*, pengéjének hossza 0·073 *m*, szárnyai legnagyobb elhajlási átmérője 0·021 *m*.

E lándzsa az ismeretes La Tène typos érdekes példánya.

Nagy-Csepcsény (Nyitramegye). Innen való két bronzvéső, mely Vladár Lajos úr birtokában van Bián:

a) *Tokos véső* bronzból, karimája lapos, elől-hátul tompa csúcsba szögellik, széle három domború vonaldíszszel ékes, teste egyenletes szélességű, éle gyengén kihajló. Egész hossza közepett 0·096, nyílásának átmérői 0·026 és 0·034, élének szélessége 0·036 *m*.

b) *Tokos véső* bronzból, apró, szélénél három harántos kidomborodó vonaldísz, széles oldalain hat, hosszában futó gyengén kidomborodó vonaldísz, a fül alja levélidomba meggyen át, a véső vége felé lapul és szélesbül. Egész hossza közepett 0·062, nyílásának átmérői 0·021 és 0·025, szélessége a fül alatt 0·032, élének átmérője 0·041 *m*.

24. szám.

Nagyvárad. A biharmegyei muzeumban Nagyváradon (1876).

Függő edényke feketés agyagból, fölül kerek nyílással, alsó része kúpídomú, a karima egyenesen fölálló, ennek tövén kidudorodó rész, melynek négy helyén két-két lyuk szolgált az edényke fölakasztására. Karimáján két rovátkos vonaldísz, alsó részén is hasonlóképp rovátkos vonaldíszek. Egész magassága 0·056, nyílásának átmérője 0·049, karimájának magassága 0·019, legnagyobb szélességi átmérője 0·083 *m*. (Rajzát lásd 24. sz. alatt.)

Nixbród (Bize). Az 1876-ik évi budapesti congressus alkalmával Paúr Iván úr Széchenyi Dénes gróf gyűjteményéből érdekes vaskori leletet állított ki. Stanzi Dienstenberger találta a nevezett helységben a vele szemközt lévő ház udvarán egy domb alatt 3 lábnyi mélységben. A kard, fibula, kés, láncz — mind vasból — olyan idomúak, minőket az *Arch. Közl.* 1879. évi kötetében PULSZKY FERENCZ-nek a «Celta emlékek»-ről szóló értekezésében rajzban közölve vannak. Volt azonkívül egy lándzsacsúcs és paizsmarkolat, ezek is vasból.

a) A *vaskard*, úgy mint a híres szob-ipolyparti, lapos pengéjű, a penge félkörű éllel végződik, töve felé szélesbül, a markolatnyújtvány gombbal végződik; a hüvely felső kere-

téből megvan a végtag. Hossza 0·92 *m*/, szélessége tövén 0·057 *m*/, csúcsa felé 0·026 *m*/; a markolatnyújtvány hossza 0·01 *m*/.

b) *Vaslándzsacsúcs*, teljesen a La Tène typust állítja elénk. Szárnyai laposak, kevésbé kihajlók, középső bordája zsinórtag idomú. Hossza 0·367 *m*/, szárnyainak hossza 0·29 *m*/; a legnagyobb kihajlason szélességi átmérőjük 0·017 *m*/, a szárnyuk tövén az átmérő 0·015, a köpü átmérője a végén 0·016 *m*/.

c) *Paizsmarkolat* félkörídomú vaslemezből, végein átlukasztott lemezzel, melyek odaerősítésére szolgáltak; hosszában kidomborodó háttal és karimás széllel. Az ív átmérője 0·098 *m*/, a lemez szélessége az ív legerősebb hajlásán 0·055 *m*/, tövén 0·062 *m*/, a töből kiinduló nyújtvány hossza 0·038 *m*/.

d) *Két fibula* vashuzalból, mind a kettő az ismeretes La Tène typushoz tartozik. A tű s a háttagja egy darab, és négyhajlású tekeres közvetíti az átmenetet a két tag közt; a bekapcsolás helyén a sodrony vissza van hajtva és gyűrűvel fogja körül a tűt. A nagyobbik fibulánál a visszaforduló kar gombot képez.

e) Végül az ismert *kardkötő* vasláncz sem hibázik a leletben; van két darab kettős vastag sodronyból; az egyik gyűrűvel végződik.

Nolcsó. Valószínűleg az ismeretes nolcsói lelethez¹ tartozik egy 0·784 *m*/ hosszú bronztű, melyet 1878. június havában a Helner-féle gyűjteményben Eperjesen láttam. Feje gömbölyű, szára a gömb alatti részen kissé vastagodik; a fej és e vastagabb rész vízszintesen és ferdén sűrűen egymás mellett álló párhuzamos vonaldíszszel ékes.

Nyitrameggye. Állítólag ott találtak egy bronzkardot, melyet 1878-ik évi szeptember 6-án Egger Dávid budapesti régiségárusnál láttam.

A bronzkard teljesen ép és alakra nézve egészben reá is illik azon jellemzés, melyet «a magyarhoni kardok»-ról² írt czikkben a *c.* csoportról adtam.

Pengéje olyan idomú, minőt a liliumlevélhez szoktunk hasonlítani, mert töve felé keskenyül, de nem mutat oly kellemes arányokat, mint az ismert magyarhoni csészés kardok pengéje; a középső gerincz a tövétől csúcsáig végig fut és tompa szögben kiemelkedik, a penge dísz nélküli.

A markolat végtagja meglehetősen szabályos korong, melynek közepéből lapos, kerek gombnyújtvány áll ki.

A markolatnak a pengét átfoglaló nyújtványai ferdén elmetszvék és hegyes csúcsban nyúlnak a penge közepe felé, belső szélök majd 75° fokú körídomot mutat, mindegyikben a szögöt jelző domborulat megvan.

A markolat középtagjának átmetszete majdnem tojásdad, fölületén három gyengén kidomborodó párhuzamos szalag látszik.

A kard egészben meglehetősen durva készítmény, fölülete, a pengét kivéve, alig van kicsiszolva; penge és markolat egy tagban van öntve és a korong nincs átlukasztva. Egész hossza 0·617; a penge hossza 0·51; a penge legnagyobb szélessége 0·034; a markolatnyújtványok átmérője a végökön 0·048; a markolat középtagjának hossza 0·065; annak

¹ A nolcsói lelet csupa nagy gombostűből állott, melyeknek hossza 60 és 75 *m*/ közt váltakozik; egy része a bécsi cs. kir. régiségkabinetben, más része a nemzeti muzeumban van.

² Lásd *Arch. Értesítő* XI. k. 1877. 50. l.

legnagyobb vastagsági átmérője 0·025; a korong átmérője 0·042; a kiálló gomb átmérője 0·017 *mf*.

Orsicza (Abaújmegye). A felsőmagyarországi muzeumban Kassán (1876-ban).

Bronzkarika vastag huzalból, összeérő keskenyebb végekkel, külső oldalán gazdag rovasos vonaldíszekkel. Legnagyobb belső átmérője 0·066, a huzal legnagyobb vastagsága 0·015 *mf*.

Osztrópataka (?). 1878-ban, június havában, láttam Eperjesen a Helner-féle gyűjteményben egy bronzleletet, mely valószínűleg Osztrópatakáról való. Van a leletben egy lándzsacsúcs, közönséges idomú, füles véső, egy rovátkos díszű karika, két keskeny sarló, csekély görbületű, a végén függélyesen fölálló pöczökkel és egy sarlótöredék.

Ó-Szőny. A régi Bregetio területéről már számos érdekes emlék jutott a nemzeti muzeumba. Az 1875-ik évben jelentékenyebb gyűjteményt nyert onnan az intézet, melyben négy bronzszobrocska volt. A patina egyformasága sejteni engedi, hogy talán egy helyről valók. A négy szobrocska a következő:

25. szám.

a) Lar szobrocskája. Rajzát 25. szám alatt ide mellékeljük. A házistent tipikus előállításában látjuk. Gazdag hajzatú ifjú kimért táncleptekkel halad előre, testén felkötött, alig térdig érő tunica, lábán czipő, magasra emelt baljában rhytont tart, mely ló elő részét utánozza.

Hasonló szobrocskákkal gyakran találkozunk a muzeumokban, mert mióta Augustus a régi római házi istenek tiszteletét ismét fölújította és saját családja geniusának tiszteletével hozta kapcsolatba, az egész római imperiumban terjedt a «lares» cultusa és a főbb provincialis városokban is ritka háznál hiányzott a lararium.¹

26. szám.

b) Férfi tunicában, toga nélkül. Fején taenia, baljában bőségszarv, jobbában áldozó csésze (patera); a császári család geniusa, ki a házi istennel egyenlő tiszteletben részesült. Az igen közepszerű föntartású szobrocska rajzát adjuk 26. szám alatt.

c) Neptunus (27. szám). Az istent tipikus helyzetében látjuk.² Kissé előrehajolva a messze távolba tekint, bal lábát kissé fölemelve hajóelő részre rakja, baljában a háromágút tartotta volt, jobbában delphin lehetett. Mindkét keze csonka, de tartásuk után ítélve,

¹ A lares előállításairól emlékekben a közkézen forgó műveken kívül szakavatottan értekeznek H. JORDAN az *Annali dell' Instituto* 1862-ik évi kötetében. *De larum imaginibus atque cultu* 300—339. ll. — Igen szép larszobrocskák vannak a bécsi cabinetben; lásd SACKEN: *Die antiken Bronzen etc.* Wien 1871. XXV. táblán — a nemzeti muzeumban eddig csak csonka példány létezett.

² Poseidon tipikus előállítása művészeti örökségkép átszállott a római Neptunusra. Poseidon-Neptunusnak kimerítő mű-mythologiai tárgyalását lásd OVERBECK-nél: *Griechische Kunst-Mythologie*. Bes. Theil. II. k. 247. s. köv. ll.

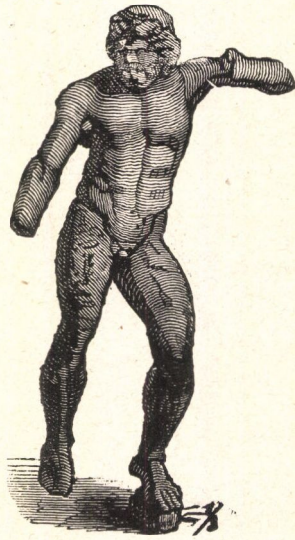
a szobrocskához igen közel jár egy csinos szobrocska, melyet SACKEN a bécsi bronzok közt közöl.¹

d) Mercurius rossz föntartású szobrocskája. Az isten szokásos módon baljában kígyós botját, kinyújtott jobbában pedig a pénzes zacskót tartja. Az isten közkedveltségéről szobrai igen gyakori volta tanúskodik. A nemzeti muzeumban ez a typus tizenkilenc példányban van meg.

A négy szobrocska igen csekély műértékkel bír; készítési koruk alig megyen túl a II. vagy III. századon.

Papi-pusztá. Fáj mellett. (Abaujmegye.) A felsőmagyarországi muzeumban Kassán. Láttam 1876. az ősrégészeti kiállításon:

a) Lándzsacsúcs bronzból, alabárd idomú, középső bordája három gerinczczel ékes, melynek középsője 0·04 m/ távolságban a szárnyak tövétől kettéválik s lefelé vonúl és így mindegyik szárny tövét a hüvelyen két ily gerincz szegélyzi. A szárnyak tövétől 0·065 méternyire két lyukkal a nyél erősítésére. Egész hossza 0·35, a szárnyak hossza 0·23, a két szárny legnagyobb átmérője 0·055, a hüvely hossza a szárnyak tövétől 0·122, ugyanott külső átmérője 0·02, végén külső átmérője 0·03, belső átmérője 0·028 m/.

27. szám.

b) Lándzsacsúcs bronzból, alabárd alakú, közepén három éllel díszített gerincz. A szárnyak tövén csonka, négy centiméternyire két lyukkal a nyél erősítésére. Egész hossza 0·315, a szárnyak hossza 0·22, a két szárny legnagyobbátmérője 0·062, a hüvely hossza 0·095, külső átmérője a szárnyak tövén 0·022, végén 0·028, ugyanott belső átmérője 0·026 m/. V. ö. *Cat. de l'expos. préh.* 27. l. 13. és 14. ábra.

Páty. Várady József udvari tanácsos úr szíves közbenjárásával a nemzeti muzeum innen 1879 tavaszán három római fölíratos emléket kapott.

1. *Ara* töredéke; megvan a felső párkány és a fölíratos lapból hat sornyi fölíratnak részben csonka maradványa.

Az első sorbeli betűk tisztán és határozottan kivehetők.

A 2. sorban az L betű biztos; LEG(ionis) II. AD(jutricis) P(iae) F(elicis) olvasandó; megelőzte e genitívust az első sorbeli Longininus katonai rangjának megjelölése.

3. sor. Az első ferde huzásról nem biztos, V-nek második szára-e, vagy sem. A következő betűk iránt nincs kétség — LS bizonyosak; biztos a P is; CONvX = CONIVX-nak olvasandó. Longininus feleségének neve ezek szerint SPES volt.

4. sor. Nem lehet határozottan mondani, vajjon az első, ferdén fekvő vonás A-nak maradványa-e, vagy sem, de gyanítható, mert utána M (bár sérült) világosan kivehető, és

LONGINIVS
LEG · II · AD · PF ·
L SPES · CONvX
M PP P · SVA
I V M · SVO
I A T V P

¹ SACKEN id. művében VI. tábla, 1. szám.

a következő PP — posuere — accusativust tételez föl; tehát (Ar)AM vagy hasonló lehetett. P(ro) P(ecunia) SVA határozottan olvashatók.

5. sor. Az első betű O maradványának látszik, e szerint (et liber) ORVM · SVO(rum)-mal lehetne a sort kiegészíteni.

6. sor. A két első betű IA lehetett; TV biztosak, a végén R lehetett. A betűk értelme nem állapítható meg határozottan.

A fölírat szerint tehát egy II. legio adjutrix-beli egyén Longinus és felesége SPES vagy SBES saját és gyermekeik költségén (ismeretlen okból ismeretlen istenségnek) ara-t (?) emeltek.

A kő Ecker János pátyi plébános ajándéka.

2. Ara csonka része. Megvan a följánlási formula és a fölírat két első sorából olvashatók egyes betűk.

A följánlás Jupiternek szól I(ovi) O(ptimo) M(aximo).

I O M
ANII \ R
I J A C

Az első sorból az AN betűk meglehetősen biztosak, de a következő három-négy betű törés és kopás által olvashatlanná vált; az R betű biztos, de az előtte lévő ferde húzásról nem tudni, vajjon A-hoz vagy V-hoz tartozott-e, a végén látszó apró I sem állapítható meg egész biztossággal és azt sem látni világosan, vajjon R-rel össze volt-e kötve vagy sem. E megfejtetlen név alatt vagy Jupiter valami mellékneve rejlik (dativusban), vagy egy személynév, mely nem fért el a sorban.

A második sor még ronsoltabb, mint az első; csak a közepén álló fél betűről lehet föltenni, hogy O-nak fele része, a mellette lévő talán V-nak balszárnya s a végén lévő betű C vagy O lehetett. Ecker Jakab pátyi házbirtokos ajándéka.

3. Ara töredéke; hibázik felső és balfelöli része. Megvan a jobbik alsó sarka, hét sornyi fölírat végső részeivel.

C	I	O	IV				
A	N	D	I				
V	S	F	A				
I	V	M	LIB				
O	P	O	S	V	E	R	
E	N	T	E	·	E	T	·
T	O	C	O	S	·		

Az 1. sorbeli három betű CIOR vagy CTOR.

A 2. sorbeli ANDI bizonyos.

A 3. sor legelején A vagy R végső része látszik és utána VSFA.

A 4. sorban IVM LIB biztosan olvasható.

Az 5. sorban hasonlóképp OPOSVER(E?) biztos.

A 6. és 7. sor biztosan egészíthető ki (Præs)ENTE · ET · (Extrica) TO · COS-ra. Præsens és Extricatus consulsága 217-re esik. A posuere (5. sorban) szó mutatja, hogy áldozati emlék emeléséről van szó, melyhez többen hozzájárultak — kik legyenek, a nevek csonka volta miatt nem mondható.

A kő Ecker Jakab tulajdona volt, a ki háza előtt régóta padnak használta.

Polgárdi. Ezen fehérmegyei község 1878 óta híressé lett egy antik ezüsttrapos által, mely 1878-ik évi május 2-án a község szomszédságában került színre, és jelenleg mint «polgárdi tripos» ékíti a nemzeti muzeum gyűjteményét.

A lelhely Polgárdi községtől éjszakeletre fekvő «Szárzhegy» nevezetű szőlőhegy legéjszakibb pontja. Molnár János földművelő 237. telekkönyvi számú birtoka volt.¹

¹ A «Szárzhegy» ugyan nagyobbára a szomszéd Szabad-Battyán község határához tartozik, de majdnem kizárólag polgárdi lakosok kezén van.

Tavaszi szőlődöntés alkalmával a tulajdonos egy elszáradott szilvafát vágott ki szőlőjéből, melyet úgy 10—15 éve ő maga ültetett oda s a kivágott fa helyére dönté a tőkét. A döntésszalak elhelyezésére vájt mintegy 50—60 cm mélységű gödröskében lelé a tripost, összehajtogatva és darabokra törve.

Baly Albert polgári ref. lelkész buzgó és erélyes közbenjárásának köszöni a tudomány, hogy a becses kincs nem osztá sok becses honi lelet sorsát, mely az olvasztó-tégelyben lelte sírját, de hogy oda került, a hová való, a nemzeti muzeumba.

A földműves fölismervén, hogy kincse ezüstből való, még az nap este hozta leletét a közkedveltségű paphoz, a ki rögtön másnap az egyik lábat beküldte a nemzeti muzeumhoz, s a hátralevő részeket is a nemzeti muzeum számára őrizte, úgy hogy néhány nappal reá magam szállíthattam be őket.

Ottlétemkor Baly Albert úr s a tulajdonos jelenlétében a lelet helyén ásatást is rendeztem, mely azonban sajnálkozásunkra eredménytelen volt. Fölásattam egy 4—5 négyszög öl területet mintegy félölnyire — míg az érintetlen rétegre értünk; de meg kellett róla győződnünk, hogy a csonka kincs hiányzó része is csak a szerencsés véletlentől várható.¹

Mintegy tíz kilót nyom azon tíz darab, melyet utasításunk szerint Vandrák András ügyes budapesti bronzműves állított össze. Vandrák az erővel meggörbített lábat kiegyenesítette, a másik láb három darabját, a több darabra tört pántokat s egyéb részleteket összeillesztette s így a mi megvolt a triposból, visszanyerte eredeti idomát. Hiányzik egy lába, két összekötő pánt, egy meglévő pánt kiegészítő fele része és hiányzik a csészéje.

A száraznak pillérszerű idomuk van, magasságuk 1.13—1.14 m , a szélesség 0.03 m s a vastagság 0.008 m . A pillér alúl hosszánégyszög idomú talapzaton áll, mely belül üres és alsó oldalán nyílt, úgy hogy az egész tripost alulról meg lehetett erősíteni.

Capitellszerű tag fejezi be fölül a pillért mindkét esetben és alapúl szolgál tritonon nyargaló nereida-csoportnak.

A pillért kétharmad magasságban erősen kiszökő figurális tag szakítja két részre és emeli a pillér díszét: két sor akanthus-levélből kiemelkedő griffnek felső teste. Plastikus díszet látunk a talapzaton is: delphinen nyargaló szárnyatlan geniust.

A pántok fölül a szárból kiálló lemezekhez, alúl pedig a szárát körülfogó mozgó taghoz vannak erősítve, úgy hogy a tripos szárait közelébb lehet hozni egymáshoz vagy kijebb tolni. Egy-egy pánt hossza 0.825 m , szélességök 0.018—0.028 m .

A pántok keresztezési pontján, valamint végtagjaikon rosett födi a tengelyszögöt; a szárát átfogó mozgó tag külső lapján pedig genius-mellkép domborodik ki.

A száraz s a pántok külső lapját bevert lemezdísz tölti be, a száraz szélein gömböcsdíszek képezik a levélornamentum keretét s ugyanily keret szegélyzi a capitelt s a mozgó gyűrűt is.

A tripos tehát nemcsak értékes anyaga, de gazdag díszítése miatt is kitűnő helyet foglal el legérdekesebb pannoniai leleteink közt s azért, midőn a nemzeti muzeum az 1878-ik évi párisi világkiállításra kevés, de válogatott belföldi emlékekből álló sorozatot

¹ A triposról az *Archaeologiai Értesítő* 1878-ik évi májusi füzeté hozott előleges jelentést CSETNEKI-től és magam az orsz. rég. és anthr. társulat 1879-ik évi februáriusi ülésében mutattam be a tripost a közönség előtt.

küldött, a tripost is elküldötte a trocaderoi nagy műtörténeti kincsházba, s ott a tripos méltó föltünést keltett, mert mint ezüsttripos a legnagyobb ritkaságok közé tartozik.

A régi világban a görögöknél, etruszkoknál és rómaiaknál száz számra léteztek a nemes fémű triposok, hol templomokban és templomok közelében, mint templomi használatra szolgáló bútorok, s az istenségnek szentelt anathemák, hol vagyonosok házában, mint füstölő oltárok, mint étkező vagy díszasztalok.¹

Mindazokból a polgárdin kívül csak egy ezüsttripos maradt reánk a hildesheimi híres leletben, s az is csak töredékesen.²

Nagyobb a fönmaradt bronztriposok száma. Nem állapíthattam meg pontosan számukat, de az bizonyosan túlmegy a húsz-huszonötön, melyekből kettőt láttam Párisban a Louvrebán, egyet Kopenhágában, hármat Bécsben, egyet Karlsruheban, kettőt Berlinben, egyet a Museo gregorianoban Rómában és négyet vagy ötöt a Museo nazionaleban Nápolyban. A többit csak az irodalomból ismerem.

WIESELER idézett értekezésében az emlékek és irodalmi adatok fölhasználásával ismeretes, körültekintő alaposágával tisztába kívánja hozni a régi triposok kérdését.

Főtörekvése oda megyen, hogy megállapítsa a delphii tripos valódi idomát. Szempontunkból értekezésének ezen része csak annyiban fontos, mennyiben meggyőződünk, hogy triposunk távol esik a Delphiban létezett jósdai tripos idomától, és hogy analógiákat a triposok másik két csoportjában kell keresnünk, melyeket ő anathemikus triposok és mensae delphicae czímén elkülönít egymástól.

Ily elkülönítés elvben helyes dolog, mert bizonyos, hogy más szempont alá tartozik oly háromláb, melyet egy jámbor hívő az istenségnek följánl és más szempont alá oly bútor darab, mely mindennapi használatra szolgált.

Csakhogy a fönlévő triposokra alig lehetséges minden egyes esetben ezen osztályozást alkalmazni hacsak maga a szerkezet nem mutatja tisztán a rendeltetését.

Egy etruszk tripos a speyeri muzeumban a dürkheimi leletből, mely teljes épségben maradt, széntartó lábassal van ellátva és e fölött állott a bronzedény.³ A vulcii sírokból való egészen hasonló triposok a Museo Gregorianoban, Berlinben, Párisban, Kopenhágában stb. tehát valószínűleg ugyancsak ilyen czélra készültek.⁴

Vulci az etruszk műipar egyik központja volt és ott mindennemű érczművek — triposok is — egyforma ízlésben gyárilag készültek.

A rómaiak úgy a szerkezet valamint a díszítés dolgában inkább eltérnek egymástól.

Van néhány, melynél mind a három szár mereven áll s fölül velök egy tagot képező gyűrűbe végződik, melybe a medenczét lehetett belerakni. Ilyeneket látunk eredetiben a pompeji és bécsi háromlábak közt; ezek legközelebb járnak az etruszk triposokhoz. Rendeltetésök bizonytalan.

¹ Lásd WIESELER értekezését *Ueber den delphischen Dreifuss* a göttingai tudós társaság *Abhandlungen*-jeiben, XV. k. Göttingen, 1871. 277. l. és 38. számú megjegyzés.

² WIESELER. *Der hildesheimer Silberfund*. Bonn, 1868. — HOLZER. *Der hildesheimer antike Silberfund*. Hildesheim, 1870. 15. s köv. ll. s a XII. táblán.

³ Rajzát lásd LINDENSCHMIT *Alterthümer unserer heimischen Vorzeit*. II. k. 2. f. 2. tábla és v. ö. FRIEDERICH'S *Berlins antike Bildwerke*. II. Düsseldorf, 1871. 19. l.

⁴ Néhány vulcii etruszk tripos rajzát lásd *Monum. ined. dell Istituto di corrisp. arch. Roma*. Vol. II. tav. XLII. és ugyanott Vol. III. tav. XLIII.

Másoknál a szárak fölül kúpban végződnek, melyet asztaltáblába lehetett illeszteni,¹ vagy a szárak legvégén belül kampós nyújtványok (néha gyűrűk) vannak, melyre a táblát reá lehetett erősíteni; magok a szárak hol mozgathatók, hol szilárdan függnék össze.

Ebbe a sorba tartozhatik p. o. néhány pompeji,² két bécsi és a kis pforzheimi tripos Carlsruheban.

Ha a száron fölül fej, mellkép vagy más plastikus dísz áll, vagy abból indul ki befelé a kampó, mint az egyik bécsi példányon³ és néhány példányon Monfaucon tábláján,⁴ vagy a szárból, kevéssel a plastikus dísz alatt, mint a polgárdi triposnál, akkor kétség támad, lehetett-e reá táblát erősíteni vagy sem.

A valószínűség, legalább a polgárdi triposnál, ellene szól, mert a felső csoportok kerekén vannak kidolgozva és elől-hátul egyenlő gonddal vannak czizellirozva, mit rendszerint sem etruszk, sem római művész nem cselekedett, ha a mű nem volt szabad fölállításra szánva. Sőt még a kampós nyújtvány is úgy van alakítva, hogy lássák; nem egyszerű, szögben hajló rudacska, mint sok más esetben, de meggörbített ujj idomát utánozza. A művész tehát helyes tektonikai érzékkel jelzi, hogy rajta valami függ és így egyúttal a függésre szolgáló támaszt, azért mert csakúgy látszik, mint a tripos többi része, ékeőbb alakba öltötte.

A mennyire ily jelenségekből ítélhetni, triposunk tehát a csészés («anathemikus») triposok közé volna sorolandó, nem pedig a «mensae delphicae» közé.

Kora már a lábak és az összekötő pántok sajátosságos szerkezetéből megállapítható: ilyen mozgatható szárakkal a fönlévő triposok közt csak a római korbeliek bírnak. Már erről fölismerhető triposunk római volta.

Készítési kora közelebbi megállapítására azonban első sorban a plastikus diszítmények nyújtanak támpontot. Legfontosabbak e részben a pillérek legtetűjén lévő csoportok.

Az apró, 0·076—0·08^m magas és mintegy 0·105^m széles, szabadon álló művek mindkét esetben tritonon nyargaló nereidát ábrázolnak.

Compositiójuk épűgy, mint az alakok arányai és a technikai kivitel azt engedi sejteni, hogy nem a római caelatura virágzó korából valók.

A hildesheimi lelet gyönyörű ezüstedényei, a nápolyi, párisi, londoni, bécsi, budapesti stb. muzeumokban őrzött első és második századbéli érczművek elég főnhangon hirdetik, hogy minő szellemben, minő csudálatos technikai ügyességgel dolgoztak e századok művészei.

A második századon túl a művészetek és iparművészetek minden ágaiban határozott hanyatlást látunk, melynek phásisait egyes emlékesoportokon, p. o. az érembélyegeken és consularis elefántesont-táblákon (diptychonokon) majdnem nyomról nyomra kísérhetjük.

A műipar egyéb ágaiban, p. o. a caelatura körében, nem oly szembeszökően tudjuk

¹ Ilyen kúpos szárú a hildesheimi tripos, melyről egyébiránt a vele talált ezüstedények is bizonyítják, hogy «mensa delphica» volt.

² OVERBECK. *Pompeji*. Leipzig, 1875. 381. l.

³ Muzeumi jegye $\frac{1677}{1110}$.

⁴ MONFAUCON. *L'antiquité expliquée* Tome II. I. partie 1719. LIII. tábla.

e süllyedést kimutatni, mert a bizton megállapítható emlékek száma jóval kisebb, mint az első századokból származóké és mert ez emlékek összeállítására talán csekélyebb műbecsök miatt, még nem vállalkozott senki. Pedig ilyen munkálatra a római birodalom székvárosában, s a központ mellett a III. és IV. században mindinkább érvényre emelkedő tartományi municipiumokban, Treviriben, Nemausus, Lugdunum, Nicomedia (Bythiniae) és Salonaban fönmaradt műemlékek biztos alapot nyújthatnának.

Szerencsénkre a polgárdi tripos kora ez előmunkálat hiányában is állapítható meg. Egy csekélyszerű körülmény, a nereidák hajdísz-elrendezési módja, adja az ismérvet.

Magyarázat helyett, mely úgy sem lehetne eléggé pontos, eredeti nagyságban adjuk a hajzat rajzát (29. szám) oldalt és hátul. Nem conventionalis hajdíszszel van itt dolgunk, minőt száz meg száz esetben látunk a fönlévő emlékeken szereplő nereidák fején, de olyannal, mely a római nővilágban egy bizonyos korban divatos volt. A hajzat díszesen két kontyba van fonva és így hátulról a fej tetejére van rakva, a hol a két konty egy csomóban találkozik.

Az érmekek és szobrok tanúsága szerint ez a hajdivat a IV. század első felében már nem divott: Fausta, Nagy Constantinus neje, haját másképp rendezte, de ilyen volt Valeria hajdísze, a ki Galerius Maximianus császár (292—305) neje volt, ilyet látunk Magnia Urbica fején, ki Carinus (283—284) neje, ilyent Galienus (253—268) nejenél, Saloninánál, és visszamenve Julia Domnaig (Septimius Severus feleségéig), ki úgy látszik kezdeményezője volt.

Tehát a harmadik században — nem előbb és nem utóbb — divott e hajviselet s így a tripos korára nézve e mellékes, csekélyszerű körülmény igazít bennünket a helyes útra: a tripos készítésének időpontja a harmadik századba esik.

Más támpontot, mely még szorosabban állapítja meg érdekes emlékünök idejét, leltem a mult évi párisi köztárlat alkalmával a Trocadero palotájában.

Carapanos gazdag görög műkedvelő az ő Dodonában és Bithynia fővárosában Nicomediában rendezett az utóbbi időkben régészeti ásatásokat s ez ásatások fényes eredményeit a Trocadero második termében tárta a világ elé. Dodonai ásatásait fényes kötetben már 1878-ban ismertette volt a világgal, de a mit Nicomediában lelt, csak ezúttal láthattuk először.

A tudós görög jól tudta, hogy Nicomedia a harmadik század alkonyatán hosszú szünet után ismét egy fényűző császár székhelye volt. Diocletianus megalapítván a tetrarchiát, félrevonult az imperium fővárosából Nicomediába, s itt építette pazarfényű palotáját.

E palota romjaiban ásatott Carapanos és fáradozásának legszebb jutalma volt, hogy meglelte «Diocletianus» kocsiját.

A dízkocsi ugyan széjjel van törve, sok része hibázik, de megmaradtak, a mik oly fontosak triposunk megítélésére, bronzból készült, gazdag változatú plastikus díszítményei.

Kereveteit fölül és oldalt mythologiai s állati csoportok szegélyzik be és köztük van kettő, melyek meglepően hasonlítanak a polgárdi tripos nereida csoportjaira.

Mikor közelebbről megtekintettem, azt az észleletet tettem, hogy a kettő közül a

29. szám.

balra néző még nincs befejezve. Még megvannak rajta az öntő pálczák, mint megannyi öntőesatorna maradványai, czizellirozásnak még semmi nyoma, a fölület még érdes, a mű ismeretlen okból nem lett bevégezve.

Ellenben teljesen kész a másik, jobbra tekintő csoport és csak csekély sérülést vettem észre rajta: a triton balkeze le van törve.

A triton mindkét esetben olyan, mint a polgárdi, borzas hajú, izmos férfi halfarkkal, a jobbik csoportban kecskeszarvakkal és szakál helyett állából kinyúló halszárnyal.

Az előbbi kezében lapátot és kagylót tart, az utóbbi egyik kezével szintén lapátot fog; mit fogott másik kezével, azt nem bírtam kivenni.

Mindkettőnek elől lólába van s a hol vége az emberi testnek, ott vastag úszószárny nő ki belőle és ugyancsak úszószárny van mindkét felől a lóláb mellett.

Az evező lapát, mely kezökben van, a triposbeli jobbra álló tritonénak teljes hasonmása.

Meglepő az arányok és a kivitel egyformasága is mindkét esetben. Ugyanolyan sovány, nyújtott testűek a tritonok és nereidák a kocsin, mint a triposon. A keleten úgy látszik tehát már ez időtájt kezdődik az alakok szerfölötti megnyújtása, mely a későbbi századokban, különösen az V. és VI. század műveit oly szembetűnően jellemzi.

Kevésbé összevágó a nereidák mozgási motivuma. Az egyik esetben, a triposon nyugodtan ülnek, szállongó köpönyegük ugyan jelzi a triton mozgását, de ők maguk egyenesen ülve, mindössze a kinyújtott jobbal támaszkodnak a triton vállára s ez a gestus miután kezökben alma van, inkább az alma átnyújtásával, mint a támaszkodás szükségével van indokolva, a tritonok is nyugodtan látszanak az alattuk gyűrűző hullámokon tovahaladni, az úszószárnyak csapdossák a vizet, a lólábak széjjelfeszítve ágaskodnak, és a halfark is vitorlamódra kitárt végső szárnyával lendít a mozgáson: de maga a törzs ment minden erőltetett mozdulattól, a triton nyugodtan fújja a sípot vagy hordja az evezőlapátot és kagylót.

Nem olyanok a kocsi alakjai. A nereidák nem egykedvűen néznek a távolba, de odahajolnak az őket sebességgel tovaszállító, félig állati, félig emberi lények felé s a mint így szenvedélyesen ölelgetik, az egész csoport életet, mozgást és határozott irányt nyer.

Azonban a különféleség e fölfogásban csak azt mutatja, hogy a művész mindkét esetben helyesen fogta föl föladatát és az ornamentális művet összhangba hozta rendeltetésével.

A kocsin lévő élénk mozdulatú csoportok a gyorsan robogó kocsin helyén vannak, míg ugyanolyan nereidacsoporthoz egy pillér fejére helyezve, szükségképen nyugodtabbnak és kevésbé határozott irányúnak kell lenni.

Csekélyebb eltérés, mely a mozdulat motivumával van indokolva, az, hogy a kocsibeli nereidák ruhája a test közepére csüng alá; továbbá fejüket a szokásos taenia ékíti s a triton alatt nincsenek a tenger hullámai jelölve.

Eltekintve ily apróbb eltérésektől, félreismeretlen a két műben a styrokonság, mely őket ugyanegy kor, a diocletianusi kor szülöttjeinek vallja.

Kevesebb súlyt fektetek arra, hogy a gömböcsdísz is, melynek a tripos szárain egész hosszában, a gyűrűtag szélein, a rózsákon, sőt még a griff-fej tüskéin is oly lényeges, bár nem épen igen finom hatású szerepe jutott, fölleltem a Carapanos úr kocsiján. Ott is a

tengelyburok szélén sűrűn állanak egymás mellett a gömböcsök és szegélyzik a tokot. A gömböcsök itt is erősek s csupaszok, de az ornament hatása itt kedvezőbb, mert egyszerű, erős középtag körül az erős, szimpla gömböcsök vagy bogyók inkább felelnek meg díszítő czéljoknak, mint a vékony szárok hosszában. A tripos éktelen, plastikus gömböcs-dísz és a külső lapokat eltöltő, kevés ízléssel készült, bevéselt levéldísz, némi ellentétben vannak a szárok középtagjával, a griff-fejjel, az apróbb geniussal és a delphinen nyargaló genius sok műérzékkel készült alakjaival.

Ezek azon részletek, melyek, bár a kivitel itt se különb, mint a tripos egyéb részein, a római caelatura korábbi fényes századainak traditiói gyanánt lépnek elénk és a különben sovány szerkezetű bútornak bizonyos csínt adnak.

Kérdés, vajjon kell-e itt a nereidáknak, a delphinen nyargaló geniusnak vagy a griffmadárnak különös symbolikus jelentőséget tulajdonítani, avagy pusztán ornamentumoknak kell-e tekinteni.

Ha görög művel volna dolgunk, ily kérdésre könnyű volna a felelet. Nem ok nélkül bámuljuk a görög szellem fensőségét a művészet bármely ágában. A görög építészetben s a tektonikában, nemcsak az egésznek alakítása, de minden részlet idomítása, sőt egyes díszítési motivumok alkalmazásában minő öntudatos és mindenben a legszebbre és legczél-szerűbbre törekvő művészi szellem lengi át a régi műveket.

Még inkább leljük e jellemvonást a görög plastika alkotásaiban, akár önállóan, akár az architektúrával kapcsolatosan, vagy épen csak decorativ szerepben lép föl. Minden fölhasznált tárgy és minden idom e jelentőségénél fogva a műszme pontosabb kifejezésére szolgált és a művészeti nyelv, mely ilykép a páratlan műérzékkel megáldott népnél kifejlődött, tisztán értésére adta mindenkinek az előállított mű értelmét vagy rendeltetését.

Az antik művészet többi közt az istenek attributumaiban teremtett magának ily közértelmű műnyelvet.

A művészet virágzó korában mindenki értette e jelzőket és minden művész czélirányosan használta. Nem úgy az epigonok korában, midőn a korább kifejlesztett idomok már csak pusztán formális, decorativ értékkel bírtak.

Azért, ha a korábbi időkben Apollo delphikus háromlábát griff-fejjel díszítik, ez a háromláb szoros kapcsolatát a jósa istenével jelezte.

Későbbben szélteben dívik a háromláb templomi és magánhasználatban, de Apollohoz való viszonyáról mindinkább elhalványúl az öntudat, a háromláb pusztá tektonikus formává válik, melynek díszítése nem szükségképen a korábbi Apollo-cultusra vonatkozik. És ha mégis griffet látunk rajta, ez csak onnan van, mert ez hatásos ornamentális idom, és mert a harmadik század embere ezt az idomot számtalan más kész idommal átörökölte.

Ugyanazt tartom a felső nereida-csoportokról. Oly sokszor látjuk a nereidákat sarkophagokon és egyéb helyeken, midőn köztük s a díszített tárgy közt semmi belső összefüggés sincs — mire a nicomediai kocsi is találó példa, — hogy triposunknál sincs ok föltételezni, hogy a nereidák és delphineek miatt a tripos a tengeri isteneknek volt szánva áldozati ajándék fejében, vagy Neptunus valamely templomában volt használatban! De még azt sem kell hinnünk, hogy a rajta függő edényben netalán foglalt szentelt folyadékkal lehetne a nedves elem istenségeit symbolikus kapcsolatba hozni.

A harmadik század utolsó évtizedeiben a caelator minden sülyedő kor módja

szerint korábbi idők tradícióiból élt, és azokat tehetsége szerint mélyebb fölfogás nélkül ismételte.

Miután megtaláltuk azon relativ mértéket, melyet triposunkra alkalmazni kell, még így is oly ékes és becses műtárgynak tartjuk, hogy méltán érdeklődünk az iránt, miként kerülhetett e mű a római imperium ezen félreeső vidékére.

Az antik művészetnek Pannoniában fönmaradt szerény példányai nem engedik föltételezni, hogy a tripos pannoniai eredetű mű. Máshol kerestük tehát készítése helyét, és eleve, miután nem ismerünk művet, mely hozzá közelébb állana, mint a nicomediái kocsi, föltehetjük, hogy a hol Diocletianus kocsija készült, ott készülhetett a polgárdi tripos is; tehát talán Nicomediában, a császári székhelyen, talán Rómában, mely daczára, hogy az imperator elvonúlt tőle és hanyatlásnak engedte által, még mindig központja volt az összes szellemi culturának.¹

És miként nem pusztá véletlenség, hogy a tripos ama Diocletianus-féle kocsival oly szoros stilistikus kapcsolatban áll, nem szabad talán azt sem pusztá véletlennek tekinteni, hogy abban a tartományban lelték, melyet Galerius Pannoniából kihalított és felesége, Valeriának, tiszteletére Valeriának nevezett.

Hozzájárúl, hogy alig néhány mérföldnyi távolságban találták azon helytől, mely a második század óta Alsó-Pannonia istentiszteleti központja volt, akár Kaposvárra, akár Sár-Pentelére tegyük azt.²

Ily körülmények közt megengedhető a föltevés, hogy a tripos Galerius idejében, (sőt talán ő vagy neje által) az Augustus-templom vagy más ott létezett templomnak lett följánlva.

A maradványok sérült állapota: az egyik láb erőszakos elgörbítése s a másiknak több darabra törése, másfelől az eltört darabok épen nem kopott fölülete — mindez arra enged következtetni, hogy valaki a templomból (?) elvitte, ki műértékét nem becsülte meg, de inkább a fém értékét, és hogy az illető, talán könnyebb elszállítás kedvéért, kincsének csekélyebb terimét adott.

A meglévő részek körülbelől felét képezhették az egész triposnak s így közelfekvő gondolat, hogy zsákmánynak tekintsük, melyben ketten osztozkodtak. Ezt a föltevést támogatná azon (mindjárt a czikk elején említett) körülmény, hogy csekély mélységben lelték. Talán csak azért rejtette oda a jogtalan birtokos, hogy majd ismét elvigye!

Nem úgy akarta a sors. Nem római tolvaj, de derék magyar honpolgár kezébe került a kincs és a föld, mely évszázadok óta rejtett titkokat tár föl időről időre, a polgárdi triposban egy darab antik mütörténetet tartott fön számunkra.

Pozsony. Kálóczy Lajos úr gyűjteményébe került Györré:

Tokos véső bronzból, apró fajtájú, kidudorodó karimával, füle a karimából támad s a keskenyebb oldalon levélidomú emelkedésbe megy át, melynek szélei a széles lapokba nyúlnak, hasonló idomú az ellenkező oldal is; a véső karimája alatt azzal párhuzamos domború vonaldísz vonúl s a széles oldallapokon a szegélyekkel párhuzamosan lefutó négy

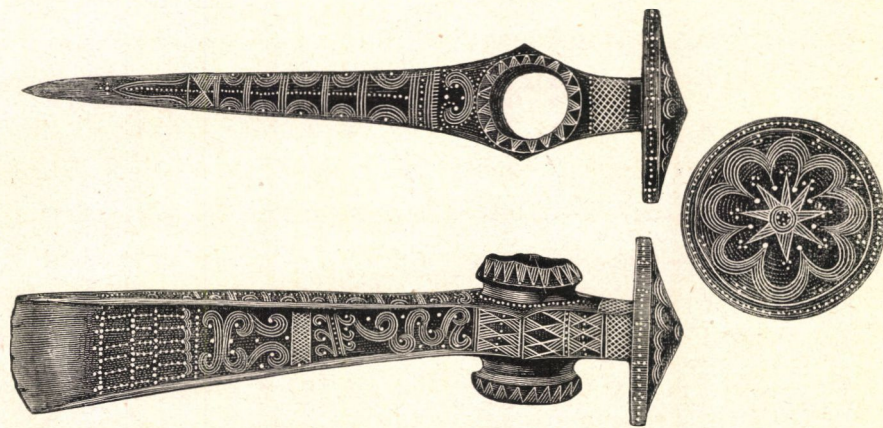
¹ Minő gazdag volt az ezüstművesek czéhe Rómában még e században, eléggé tanúsítja a Rómában a San Giorgio temploma mellett álló diadalív, melyet az ötvösök Septimius Severus tiszteletére építettek.

² V. ö. MOMMSEN a *Corp. Inscr.* II. k. 432. lapján.

és három domború vonaldísz van; a véső gyengén kihajló éle felé kissé szélesbül. Egész hossza 0·065; nyílásának átmérői 0·020 és 0·026; élének átmérője 0·038 *mm*.

Pusztá-Szent-Király (Pestmegye). Tannert J. úr Pusztá-Sz.-Királyban még 1876-ban ajánlott föl a nemzeti muzeumnak egy érdekes leletet, melyet jószágán gödörösás közben találtak. A lelet a budapesti nemzetközi ősrégészeti congressus alkalmával ki volt állítva¹ és ugyanakkor legjellemzőbb darabjait az *Antiqu. Préh. de la Hongrie*-féle gyűjteménybe fölvettem.² Azóta a nemzeti muzeum dunáninneni leletei közt foglalt helyet (XLVIII. tábla 15—25. sz.). Van benne három szalagidomú lemezből készült hengerded tekeres, egy hasonló tekeres csonka darabja, erős huzalból készült korongidomú tekeres, négy karperecz és egy csákány. A csákány sikerült rajzát itt közlöm, 30. szám alatt, ^{2/5} nagyságban.³ Idomáról már föntebb szóltam, mikor a gaurai lelet rokon csákányával hasonlítottam össze. Ékítményeinél fogva is szorosán a gaurai csákányokhoz csatlakozik és bronzkorunk görbékből, egyenesekből és pontokból összerakott sajátos díszítési módjára legjellemzőbb darabjaink egyike.

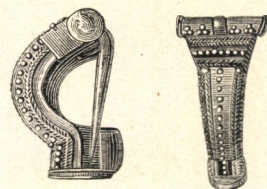
Ravaszd (Györmegye). Kálóczy Lajos úr gyűjteményébe került:

30. szám.

Tokos véső bronzból, karimája lapos és elől csúcsba szögell, hátsó része hibás öntés miatt félkörűleg behajlik s a fül helyett csak pöczög támadt; éle felé gyengén kihajló, éle egyenes, keskenyebb oldalai közepén az öntő-varrányok megvannak. Egész hossza csúcsától 0·13, élének szélessége 0·05, nyílásának átmérői 0·030 és 0·033 *mm*.

Rézbánya. A nemzeti muzeumnak 1878-ban innen római kori apró aranyfibulát küldtek megtekintésre. Finomsága miatt eredeti nagyságban lerajzoltattam, de a rajz a gömböcsös és sodronyos díszítés finom kiviteléről nem ad kielégítő képet. Jelenleg (1879) Egger Dávid birtokában van Budapesten. Az egyik rajz oldalt, a másik hátulról tünteti föl a kis csecsebecsét. (28. szám *a, b*)

(28. szám *a, b*)

Rónaszék (Marmarosmegye). A marmarosszigeti ref. lyceum tulajdona.

Bronzcsákány, hátsó, korongidomú gombja csúcsba szögellő s a csúcs körül hat

¹ *Catologue de l'exposition préh. etc.* 82. lap.

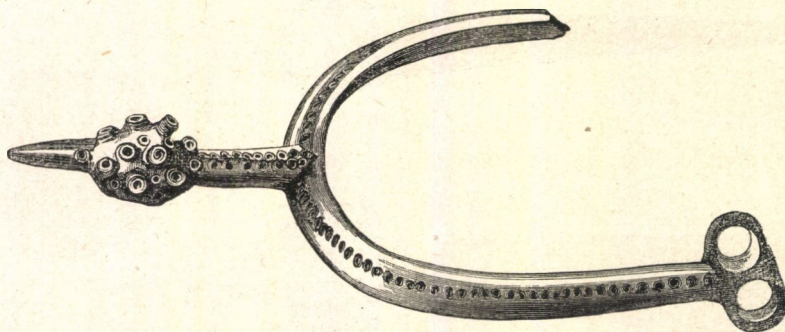
² X. Planche 1—5. Tévesen «pusztá-szent-lászlói» lelet név alatt.

³ A finom vonaldíszek jobb föltüntetésére azok fehéren hagyattak.

félgömb idomú rügy áll ki. Pengéje kissé görbült és szélei kissé fölhajtvák, oldallapjai a hüvelyen tompa élbe szögelnék, hüvelyének egyik vége karimás, a másik karima nélkül, de 1 centiméternyire a széltől keskeny, gyűrűforma tag veszi körül a hüvelyt. Éle elferdített, fölülete ronsolt s a hüvely mögött két darabra tört csúcsa csonka. Egész hossza 0·248, élének átmérője 0·032, a penge hossza 0·06, belső átmérői 0·019, a korong távolsága a hüvelytől 0·021, a korong átmérője 0·052 *mm*.

Sajó-Szent-Péter. Az erdélyi muzeumban Sajó-Sz.-Péterről származó érdekes bronzsarkantyú van, melyet a muzeumi őr, Finály Henrik úr szivességéből rajzban is közölhetek. (31. szám, ²/₅ nagyságban.)

A sarkantyú szárait körszelvényű átmetszettel bíró pálcza képezi, mely a nyíló végek felé párhuzamosan futó egyenes irányt vesz föl és záró végén félkörben hajlik; a végeken keresztben álló lapos lemez két nagy kerek lyukkal. Az egyik szár közepén túl csonka. A sarkantyú tüskéje a száakkal egy tagban van öntve, hossza az egész sarkantyú harmadát adja, a hegyhez közel gumóvá tágul; idoma egyébként pálczaidom, mely a száakkal egy síkban fekszik. A sarkantyú idománál fogva a középkorba megyen vissza és meglehetősen hasonlít azon XII—XIII. századbeli vassarkantyúkra, melyek a Margit-

31. szám.

szigetről kerültek a nemzeti muzeumba; anyaga miatt azonban és sajátos díszítésénél fogva valamivel korábbinak vélem; bár eddig ilyen idomú sarkantyút régibb korból nem láttam a muzeumokban.

A díszítményt rajzunk tisztán mutatja; a tüskén lévő gumó fölületéből apró rügyök szállanak ki és mindegyik rügyön bevett mélyedést és a mélyedés szélén bevett kört látunk — ily körrel szegélyezett mélyedéseket a tüskén és a szárok külső oldalán is látunk sorjával.

A kiálló rügyek mint ornamentális idomok már némely bronzkarikákon tűnnek föl, melyek a római korból látszanak származni. A rügyek rajtok rendszeren három sorban állanak; a karikák rendszeren tömör bronzöntvények és egészen zártak. A nemzeti muzeumban és az erdélyi muzeumban több ilyen karika van.

A körrel szegélyezett mélyedés szintén már a római korban kedvelt díszítési motívum és fönmaradt a meroving korban is. Tovább nem nyomoztam ezen motívumokat és nem tudom jelenleg, hogy lehet-e őket a VIII. századon innen analog alkalmazásban találni.

Somhegy (Vasmegeye). Bronzkés. A helység faiskolájában egy alkalommal bronzkést és vascsákányt találtak; mind a két tárgy 1873-ban, mint Tatarek József ajándéka került a magyar nemzeti muzeumba.

A vasesákány újabbkori, hossza 0·23; mindkét ága lehajlik és körded élben végződik, a nyélluk karimája mindkét oldalt fölül hegyesen, alul tompán szökik ki.

A késnek, miként az ide mellékelt 32. számú ábra is mutatja, egyélű pengéje van, mely tompa szögben hajlik el a nyéltől, háta gyengén görbül s éle körded csúcsban találkozik a háttal.

A nyélnek csak belső, a csont vagy falemezek tartására szolgáló karimás része van meg és ez is csonkán van. A mellékelt ábra félnagyságban adja a tárgyat. Hiteles bronzkori leletek, melyekben ilyen idomú bronzkések előfordultak, eléggé bizonyítják, hogy e késtypus hazánkban a bronzkori típusokhoz sorolható.

Somoskő (Nógrádmegye). A várhegy oldalában gróf Berchtold juhásza néhány évvel ezelőtt bronzkést talált, mely oly érdekes, hogy rajzát ide mellékeljük.

A kés egész hossza 0·266, a penge hossza 0·195, legnagyobb szélessége 0·027, a köpü nyílásának átmérője 0·008 *m*.

A köpüs kések bronzkori emlékeink közt a ritkaságok közé tartoznak. A szóbanlévő példány érdekes voltát emelik a vonalas díszítmények a köpü külsején s a pont meg félkörű dísz, mely a penge háta mellett végigvonult; most már csak töve felé van meg egy darab belőle.

A kés jelenlegi tulajdonosa Pintér Sándor úr, szécsényi ügyvéd, ki azt a nemzeti muzeumnak szánta. (33. számú rajz.)

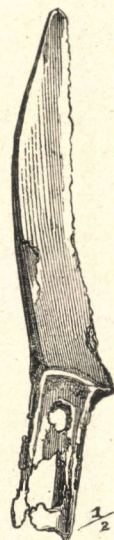
Sóshartyán (Nógrádmegye). Pintér Sándor úr Szécsényben beszélte el (1878. szeptember 23-án), hogy Sóshartyánban számos — száznál több «I. Theodosius»-féle (408—450) solidust találtak. Egyet Pintér úr gyűjteményében láttam, egy Theodosius-félét, ily hátlapi fölirattal: IMP XXXXII COS XVII PP CONOB. — Készítési kora tehát a 450-ik év Kr. u. és készítési helye Konstantinápoly. Állítólag ezzel együtt ugyanegy helyen találtatott egy halavány aranyból készült fülbevaló karika, négy élű huzalból, melynek egyik vége hegyes, másik vége lapított és visszahajló apró tekerceset képez; belső átmérője 0·026 *m*. Hasonló idomú fülbevalókat külföldön is több helyütt láttam. Így p. o. vannak a berlini ethnographiai muzeumban ily visszahajló, apró tekercesvéggel bíró ezüst fülbevalók 8—11. századbéli leletekből; lelhelyök Pommern és a balti tartományok.

Szakálpusztá, Fegyvernek mellett (Hevesmegye). Innen származó kardot láttam 1876-ban az egri érseki lyceum gyűjteményében.

Bronzkard markolatlemezzel, pengéje lapos, keskeny és hegyes csúcsba futó, középső laposan kidomborodó gerinczczel, mely mellett egész hosszában végigvonuló alul-fölül kettős, közepett egyszerű mélyített vonaldísz. A markolatlemez végén csonka és a penge tövén kicsorbult, hét lyukkal és fölálló karimával a markolat erősítésére. Egész hossza 0·623, a penge szélessége közepett 0·029, tövén 0·039, a markolatlemez hossza 0·08, szélessége alsó végén 0·026 *m*.

Süvete (Gömörmege). Innen származó bronzlándzsacsúcsot őrzött 1878-ban az eperjesi collegium gyűjteménye, szárnyai egyszerűen kihajlók, a középtag hornyolt.

Szamos partján (Marmarosmegye). Állítólag innen származik egy legegyszerűbb idomú bronzsarló, fölálló pöczöggel a tövén, melyet az eperjesi collegium gyűjteményében

32. szám.

33. szám.

1878-ban láttam. — Ugyanott láttam két bronzkarikát, rovátkos díszű fölülettel és egy nagyobb kargyűrűt, kerek átmérőjű síma huzalból. Találták 1783-ban a Szamos partján, Marmarosmegyében.

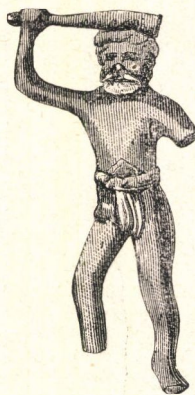
Szilok (Zemplénmegye). Kassán, a felsőmagyarországi muzeumban :

Bronzszalag nyolcz töredéke; egyik oldalon közepett végigfutó kiemelkedő bordával, e borda majd éles, majd tompa és rovatokkal díszes; a szalagok majd egyenesek, majd görbítvék, három közülök végtagnak látszik, mert keskenyülnek és hegyesen végződnek. A leghosszabb darab 0·52, legnagyobb szélességük 0·017 *m*.

Szinyér-Váralja (Szatmármegye). Péchy Jenő úr gyűjteményében :

Bronzsákány tuskés koronggal, pengéje egyenes, éle csekély kihajlású, a penge oldallapjai és a korong és hüvely közti tag oldallapjai a hüvelyen tompa fokot képeznek, a hüvely szélei dudorosak. Egész hossza 0·205, a penge hossza 0·127, szélessége volt az egyik élnél (az egyik szöglet csonka) 0·032, vastagsága a hüvelynél 0·016, a hüvely hossza 0·059, a nyílás átmérője 0·019, a hüvely és korong közti tag hossza 0·031, a korong átmérője 0·047, a túske hossza 0·02 *m*. Fölülete le van súrolva, a korong félre hajlott.

Szlatina (Marmarosmegye). A marmarosszigeti ref. lyceum birtokában.

34. szám.

Kardpenge bronzból, liliumlevél idomú, keskenyebb a szokásosnál, közepe táján szabálytalan görbülettel, markolatlemezzel, melyből csak egy háromszög idomú rész maradt meg, a szélen négy lyukkal. A lemez közepe kidomborodik és laposan domborodó gerinczbe megy át, mely a pengén végig fut; a gerincz mellett mindkét felől rovatos vonaldísz ékeskedik. Hegye csonka, fölületéről a felső kéreg majd teljesen le van törve. Egész hossza 0·50, a penge legnagyobb szélessége 0·031, szélessége a tövén 0·026, a markolatlemez hossza 0·04, szélessége 0·042 *m*.

Szliács. Mikor 1848-ban a szliácsi fürdőben a mostani főépület alapjait ásták, sárga rézből készült durva kivitelű szobrocskát találtak. Rajzát $\frac{1}{2}$ nagyságban ide mellékeljük. (34. szám.)

A szobor nyilván Herculest ábrázol, a bunkó, melyet feje fölé emelt, jellemzi ilyenek. Arcza szakálas s bajszos, teste meztelen, csak csipőit veszi körül öv, melyből elől keskeny kendő csüng le. Hibázik bal karjának nagyobb része s a jobbik alszár fele. Fölülete piszkos, feketés patinával van ellepve. A szobrocska egész hosszában át van lyukasztva.

Bajos korát pontosan megállapítani; ha régi és nem a mostani század elején készült utánczás, akkor legfőlebb a középkorig vezethető vissza, sem rómainak, sem a rómaiakkal egykorú készítménynek nem lehet tekinteni.

Egész hossza 0·091 *m*; a fej nagysága 0·007 *m*.

Drahotuszky Ferencz kanonok úr, kinek tulajdonában van, azt az érdekes megjegyzést közli róla, hogy Dr. ZIPSER ismert régiséggyűjtő annak idején több mint egy tucsat utánczatot készíttetett e szobrocskáról és megküldte külföldi muzeumoknak.

Talán innen van, hogy külföldön is oly gyakorta találkozunk ily Herculesekkel.

Szolnok. Állítólag innen származik egy őskori bronzkard, melyet Redlich régiségkereskedőnél láttam 1879. márczius 26-án.

A kard a bronzmarkolatúak közt azon csoporthoz tartozik, melyet korábbi típusnak szoktunk tartani (nemzeti muzeum őskori 1. terem XII. 7. 8. 9.).

A markolaton alig látszik a szalagok domborulata, átmetszete szabálytalan körded idom, a korong szintén szabálytalan és vastag, a markolatnyújtványok egyenesen elmetszvék, a penge «nádlevél-idomú», egyszerű tompa gerinczczel és hegyes csúcsú.

A kard egész hossza 0.616 *m*, a penge hossza 0.49 *m*, legnagyobb szélességi átmérője 0.033; a markolatnyújtványok szélességi átmérője 0.06 *m*, a markolat középrészének hossza 0.06 *m*, a korong legnagyobb átmérője 0.054 *m*.

Szulya (Trencsénmegye). Drahotuszky Ferencz úr birtokában:

Perimés véső, a perimék csekély emelkedésűek, oldalai karimásak, teste a perimék felé kevésbé szélesbül és vastagodik, a perimék táján keskenyül és azon túl lapul és szélesbül; éle erősen kihajló. Egész hossza 0.093, tövén szélessége 0.013, szélessége a perimék kezdetén 0.015, ugyanott vastagsága 0.01 szélessége közepett 0.004, vastagsága 0.011, élének átmérője 0.032 *m*.

Tapocsa. Az erdélyi muzeumban:

Rézfejsze, éle a hüvelylyel párhuzamosan szelvényidomra kihatúl. Egész hossza 0.162, szélessége az él átmérőjén 0.063, a hüvely közepén 0.042. Vastagsága a lyuk közepe táján 0.042, a lyuk átmérői 0.024, 0.025 *m*.

Torbágy. Gross Márton telkes gazda Torbágyon, földjén római sírtáblának három darabját lelte; Várady József udvari tanácsos, a nemzeti muzeum lelkes pártfogója, tőle elkérte és 1879-ben a nemzeti muzeumba szállította.

A fönmaradt részletekből a tábla eredeti szabályos négyszög idoma tisztán megállapítható; a fölíratból a következő hét sornyi részletek maradtak:

D	D(iis) (Manibus)
VLP • VAL	VLP(ia) • VAL(eria)
QVE VIV	QVE VIX(it annos)
XIII DI	XIII DI(es) ?
5 VLP VA	VLP(ius) VA(Lerius)
PATE (FILIE	PATE(R) FILIE
CARIS SIME	CARISSIME

A fölírat, daczára esonka voltának, biztosan olvasható és értelme világos. Ulpius Valerius drága leányának állítja a követ, a leány neve Ulpia Valeria, élt 13 évig ? napig.

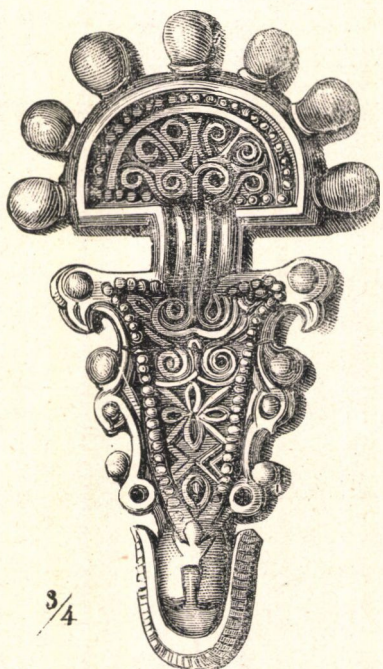
Tóth-Györk (Pestmegye). Szontágh Ferencz gödöllői csendbiztos úr gyűjteményében 1878-ban háromélű bronz-nyílhegyeket láttam. Ő tőle tudtam meg, hogy ilyen mintegy nyolczvan darabot találtak egy esontváz mellett a Parniczky-birtokon. Néhány a nemzeti muzeumba került. A nyíl antik idommal bir, és valószínűleg görög eredetű, a barbar népeknél is széltiben elterjedt; keleti Oroszországtól kezdve nyugot felé Középeurópában oly vidékeken is találják, hol görögök vagy rómaiak nem laktak soha állandóan.

Turócsmegye. Állítólag a megyében találtatott egy bronzkard és egy perimés véső, melyet 1876-ban a «Matica Slovenska» gyűjteményében láttam.

a) *Bronzkard*, a penge széles liliumlevél idomú, a markolat felé keskenyebb, és e

keskenyebb részén a szélek csipkézettek, a penge közepén lapos gerincz fut végig, a penge lesurolt, hegye csonka, négy helyen eltört. Markolatának a pengét átkaroló nyújtványai egyenesen elmetszvék, mindegyikén lyuk az erősítésre, a köztük lévő kimetszvény majd félkörídomú, a markolat középső tagján három lapos gyűrűídomú harántos emelkedés, mely rovatos vonalakkal díszes, ily rovatos vonaldísz fogja körül a metszvényt is. A markolat az alsó részen csonka. Egész hossza 0·478, a penge hossza a nyújtványig 0·384, legnagyobb szélessége 0·05, szélessége a tövén 0·03, a markolat nyújtványainak szélessége 0·56, szélessége a nyújtványok tövén 0·031, egész hossza 0·094 *m*.

b) *Perimés véső* bronzból, periméi magasan fölállók, alul sarkkal végződnek, a véső a perimék kezdetéig szélesbül, ezen túl keskenyül, és éle felé ismét szélesbé válik, éle majd félkörben kihajló. Egész hossza közepett 0·169, tompa végén szélessége 0·025, vastagsága 0·03, a perimék kezdetén szélessége 0·032, vastagsága 0·012, a perimék legnagyobb emelkedésén vastagsága 0·033, a perimék hossza 0·044, legnagyobb belső emelkedések 0·009, a sarkon szélessége 0·012, a véső legkeskenyebb pontján átmérője 0·025, az él mérője 0·029.

Veczel (Hunyadmegye.) Makray Lászlóné 1875-ben a nemzeti muzeumnak érdekes népvándorláskori fibulát ajándékozott. Rajzát $\frac{3}{4}$ nagyságban itt adjuk. Anyaga kevés ezüstből, ólom- és ónból készült keverék-fémnek látszik.

Fejét félkörídomú tag, melynek széléből hét gomb áll ki, alkotja, nyakát meghajlított pánt képezi; teste egészben hosszúkás háromszög idomával bir.

Maga a forma is jelzi a fibula korát, de még inkább tűnik az ki a sajátos phantastikus díszítési módból.

A háromszög végéből parókás férfifej, a másik két sarokból egy-egy görbecsőrű madárfej áll ki, szélét egész hosszában áttört domborműves szalagídomok szegélyezik.

A fejtag úgy mint a testtag fölületén négyszög, illetőleg gömböcs keretben foglalt mezőt, domborműves szalagfélék töltik be.

A fibula alján, a tü erősítésére szolgáló pöczkők nyomai két helyen látszanak.

Az ornamentális elemek, melyekkel a veczeli fibulán találkozunk, a népvándorlási kor egy egész szakaszán át voltak divatosak, azon időszakaszban, mely nálunk a hunok, góthok, avarok s rokonnépek kora egészen a magyarok idejövételéig.

Fejlődése a késő római kor idomaiból nyomról-nyomra követhető, nálunk ép úgy, mint Német- és Franciaországban, valamint a brit szigeteken és Skandináviában.

Franciaországban a merovingok, Németországban a frankok és alemannok után nevezik el a kort, éjszakra késő vaskornak. Az éjszaki vidékeken a X—XII-dik századokig maradt fön, míg nálunk és Középeurópában általában már a IX. században enged tért új formáknak; a leletekben ez időpontot túl ily fibulák vagy vele rokonstíliú kardok, ékszerek stb. nem jelenkeznek.

Visegrad. Az utóbbi években a vár alsó részeiben folytatott munkálatok alkalmával

részint a kútban, részint a középkori falakban római fölíratos emlékek maradványaira akadtak.

Az emlékek közt egy sem ép; mégis érdekesek, mert hol császári, hol egyéb ünnepléses rendeltetésű emlékekből valók, vagy hadcsapatok neveit és datumokat őrzik meg, többnyire a 2. és 3. századból.

Csonka voltak daczára is elkértem őket a nemzeti muzeum számára, mert reméltem, hogy egyiket-másikat sikerül talán kiegészíteni és a műemlékek országos bizottsága készséggel följajánlotta. Schulek Frigyes tanár úrnak köszönheti a nemzeti muzeum, hogy 1879 évi októberben tizennégy darab (1—14. sz.) az intézetbe szállíttatott; a cs. kir. szab. duna-gőzhajózási-társulat a nemzeti muzeum kérelmére ezúttal is (mint több más alkalommal) ingyen teljesítette a szállítást.

1. Áldozati emléktábla töredéke. Meg van a balfelöli párkánynak darabja és a fölírat közepéből háromsoros részlet.

A	N	F
E	R	O
V	S	

A tábla szabálytalan vastagságú, a mi arra mutat, hogy befalazásra volt szánva, legnagyobb vastagsága 0·15 ^m, a fölírat betűinek magassága 0·05 ^m.

Az első sorban AN betűk biztosan olvashatók, s a harmadik valószínűleg F; a másik két sorból maradt betűk határozottan látszanak.

2. Emléktábla csonka része. Legnagyobb vastagsága 0·11. A díszes 0·078 nagyságú betűkből álló fölíratból csak három sor nyomai maradtak.

A betűk idoma a II. századra vagy a III. elejére utal és a fönmaradt nyomokból bizonyos, hogy imperator tiszteletére készült fölírattal van dolgunk.

I	B	P	X	I
S	A	R	M	A
L	L	I	V	

Az első sorban az első betű nyomai I betűt engednek föltételezni, utána BPXI világos; e sor kiegészítése tehát nehézség nélkül jár. (Tri) B P(otestate) XI...

A második sorban több (itt hiányzó) császári cím után SARM (aticus) bizonyos. A végső sor nyomai határozatlanok.

A sarmaticus melléknevet a második század végén és a következő század elején több császár viselte.

M. Antoninus a «jazyges»-en nyert diadala (175) után vette föl. Ő reá azonban alig vonatkozott a fölírat, mert 175-ben már XXIX-szer, a következő évben pedig utoljára, XXX-adszor vitte. Se az egyik szám, se a másik nem egyeznék a fölíratbeli adattal.

Utódja Commodus is viselte a sarmaticus címet s az ő XI. «trib. potestas»-beli hivatalkodása 186-ra estek; tehát Commodusra vagy utódjai közül Septimius Severusra és fia Caracallára, kik a címet szintén birták és 10-szernél többször voltak tribunusok, illik a fölírat datuma.

3. Ara alsó része. A fölíratból csak a négy utolsó sorból vannak maradványok, de ezekből is több betű a kő porhanyós volta miatt kopott, másokból meg a fölület töredezett volta miatt egyes részek hiányzanak. A betűk magassága 0·038 ^m.

E	A	G	I						
M	O	D	E	S	T	O			
E	T	P	R	O	B	O	C	O	S

Az első sorban csak az E betű biztos, a négy utolsó betű csonka.

A második és harmadik sorbeli betűk is nagobbára sérültek, de miután két ismeretes consul nevét tartalmazzák, bizton olvashatók. Modestus és Probus consulsága 228-ra esik.

A végső sorbeli formulából csak V-nek látszó betű szárai ismerhetők föl.

4. Kőtábla közepéről való részlet, négy sorból való írásmaradványokkal. A betűk magassága 0·037 *m*.

V V E I
I I T E
T A D
/// S

Az első sorbeli nyomokból még a betűkre sem lehet biztosan következtetni.

A másodikban a végsőről bizonytalan, hogy volt-e N vagy sem, és azért kétes szabad-e (j) VVE (N tutis)-ra kiegészíteni a négy betűt.

A harmadik sorbeli betűk INTE-nek látszanak; utánok hederalevél van. A negyedikből a meglévő három betű TAD tisztán áll.

A végső sorból három betű nyoma után egy átszelt S olvasható.

5. Kőtábla csonka része. A fölírat közepéről maradtak két sorból a következő betűk:

AA P C
T P

Az első sorban kétes az A a ligatúrában, a végső betű O-nak látszik.

A másodikban a T után D-nek átszelt felső része látszik.

6. Kőtábla töredéke; megvan a jobbfelöli keret töredéke és az íráslapból öt sornyi fölírat nyoma. A tábla legnagyobb vastagsága 0·08 *m*; a betűk hossza 0·045 *m*.

X V
O P O
A M
T
C

Az első sorbeli XV, a másodikbeli OPO, a harmadikbeli AM és a negyedikben T tisztán kivehetők.

Az ötödik sorban C vagy G felső része maradt.

Vajjon az első sorbeli XV a legio XV apollinarisra alkalmazható-e, mely ideiglenesen e vidéken tanyázott, ez időszerint még nem állítható meg. A fönlévő nyomok nem adnak értelmet.

7. Kőtábla töredéke három sor írás maradványaival, az íráslap jobbfelöli széléről.

A tábla vastagsága 0·05 *m*; a betűk magassága 0·05 *m*.

N III
COS
////

A három sorból csak a második sorbeli COS bizonyos, a többi hét vagy nyolcz betű nagyon roncsolt.

8. Kőtábla töredéke, vastagsága 0·12 *m*. Kétfelől ép, de fölül-alul csonka. Két sor írás van rajta, a felsőből maradt három betű csonka része, a második teljes, a betűk magassága 0·05 *m*.

Az írás jellege után a harmadik század végéről valónak tartom; a betűk hosszúra nyujtvák és az egyes fölül horogidomra van megnyújtva.

COHINOVI

A második sor olvasása analógiák után:

COH(ors) I NO(ricorum) VI(ndelicorum).

9. Díszes keretű tábla töredéke; megvan a jobbik felső sarok felső és oldal kerete és az íráslapból egy darab, melyen két sor végső betűi látszanak.

A tábla egyenlőtlen vastagságú; a betűk magassága 0·102 *m*.

M
F R

Az első sorban M és I betűk összekötve biztosan olvashatók az I-ből kiinduló vonal, mely a párkánydíszre talál, talán a faragó hibája.

A második sorban E vagy F nyoma mellett R bizonyos.

Ily kevésből alig lehet többre következtetni minthogy közhelyre szánt emléklappal van dolgunk és hogy a betűk csinos idoma a második század első felére vallanak.

10. Ara felső részéből való csonka darab, anyaga visegrádi zöldes kő. Megvan a

dedicatio és a szabálytalan bevéssett fölírat két kezdő sorából néhány betű; a betűk magassága 0·063 *m*.

I O N
SACRV
SA

Első sor I(ovi) O(ptimo) M(aximo).

Második sor: SACRV(M).

A harmadikban szokásos módon talán (pro) SA(lute) következett.

11. Nagy kőtábla töredéke talán valamely középületről való fölíratból. A betűk 0·06-nyiek és jellegök után ítélve a fölírat a II. századból származhatnék; a kőlap vastagsága 0·11 *m*

O L C
A E D
AFF

Az első sorban az első betű O maradványa, a második világosan L, a harmadik O, Q, G vagy C lehet.

A második és harmadik sor betűi világosak. Határozott magyarázatot adni a három sor csonka volta miatt lehetetlen.

12. Nagy kőtáblának felső párkányos részéből való töredéke; a tábla egyenetlen vastagságú, legvastagabb helyén vastagsága 0·13 *m*.

A betűk nagysága után ítélve szintén középületről való fölírattal van dolgunk, az első sorbeli ép betűk hossza 0·73 *m*.

V L I
I I N

Az első sor VLI valószínűleg (Herc) VLI-ra egészítendő ki; a másodikból fönmaradt nyomok MIN aligha nem MIN(ervae)-ből maradtak. E föltevés szerint — Herculi et Minervae — Herculesnek és Minervának szentelt templom vagy áldozati emlék fölíratának töredékét bírjuk.

13. Sirtábla csonka része. A töredék a tábla közepéből való; vastagsága 0·11 *m*. A rajta maradt 6 sor betűi különböző nagyságúak, a három elsőben a betűk nagysága 0·03 *m*, az utóbbi háromban pedig 0·021 *m*.

A I I L
A R N E
PITONE E T T B
VS AVREVTICES
VS
A

Az első sorban csak az A betű állapítható meg biztosan nem úgy a következő három.

A másodikban alighanem (aedific) ARVNT olvasandó; a következő ligált betűkről nem bizonyos vajjon E és D-e?

A következő sorban (P) ITONE VET(erano) ET TIB(erio) . . . . olvasandó.

A negyedik sor . . . VS AVR(elius) EVTICES(Eutyches).

Az 5. és 6-ik sor fönmaradt betűi VS és A bizonyosak.

14. Ara alsó része a kerettel, két sornyi íráslappal. Vastagsága 0·14 *m*. A betűk hossza 0·46 *m*.

EG · II · ADI
V · S · L · M

Az első sor (L. EG · II · ADI(utrix), a második sor V(otum) S(olvit)

L(ibens), M(erito).

15. Sirláda fölíratos táblájának töredéke. Megmaradt a táblának körülbelül harmad-része balfelől. Az írásos lap mellett egy phosphorus foglal helyet, a ki fáklyáját fölfelé emeli. Az írásos lapot díszített keret veszi körül. A fölíratból mindössze csak a szokott D(iis Manibus) maradt és alatta R betű mint az első sor egyik, talán kezdőbetűje.

16. Kőtábla töredéke két sor írás betűivel. A tábla meglehetősen vastag; legnagyobb vastagsága 0·16 *m*.

A meglévő töredék a jobbfelöli keretből való, erre felé tehát az íráslap széléig érő sorok végbetűi maradtak meg; a betűk hossza 0·045 *m*.

NG
HD Az első sorban az első betűt jobbra dűledező N-nek vagy összefónt A és V-nek lehetne tekinteni, melynek A betűjéből a kötővonal kimaradt. A második sor két betűje tisztán olvasható.

IS
IS

17. Kötőábla töredéke, vörös márványból. Vastagsága 0·03. Megmaradt rajta két írássorból a két-két végső betű, mindkétyszer IS. Talán több istenségnek szentelt áldozati emlék. A betűk hossza 0·037 *m*.

A vörös márványt e vidéken ritkán használták a rómaiak fölíratos emlékekre.

18. Kötőábla töredéke három sor maradványaival. Legnagyobb vastagsága 0·04 *m*, a betűk nagysága 0·045 *m*.

AE
VS
T

Az első sorban AE határozottan olvashatók és a következő sorok meglévő betűi is tiszták, a hajdani fölírat helyreállítására azonban e kevés nyom nem elegendő.

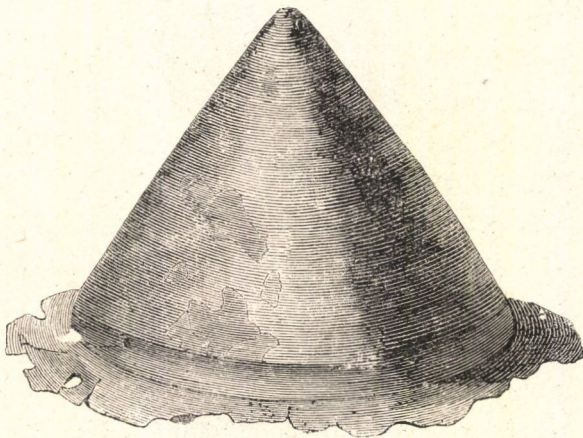
19. Kötőábla töredéke; a jobboldali keret közepéből maradt egy töredék és az írássorból három sornak néhány betűje. A betűk igen csinosak és alighanem a második századra vallanak.

FA
RVA
V

Az első sorban FA; a másodikban ERVÁ, a harmadikban talán V olvashatók.

Értelmet e betűk nem adnak; csak annyit lehet a titulus külső csinja után fölteni, hogy közemléknek fölírata volt.

Zólyom m(?) Állítólag ezen megye területén került elé egy umbo, a Matica Slovenska gyűjteményében.

36. szám.

A kúp idomú paizsdudor vaslemezből van kiverve; a kupnak alul karimája volt, melylyel a fából vagy bőrből készült paizshoz lehetett erősíteni. Egy hasonló umbón, a tökölin, (nemzeti muzeum) még megvannak az összekötő szögök. Mindakettőt közzétettem az antiquités préh. de la Hongrie XXIII. tábláján 63. és 64. számok alatt. Ott azonban csak a felső képek látszik, a miért itt a zólyomit $\frac{1}{2}$ nagyságú oldaltéketben is adom. Az umbók hegyes kúpidoma jellemző a vaskori leletek egy bizonyos csoportjára, melyet az éjszaki

tudósok középvaskornak neveznek; legtöbb számmal a schleswigi tözegletekben találták, melyek a kielii és kopenhágai muzeumban őriztetnek, s azok hol vasból hol bronzból valók.

Nálunk nagyobb leletekben még nem találtuk csak egyesével és magokban — azért még nem mondhatjuk, hogy saját vidékünkön melyik kornak voltak jellemző idomai.

Zsena (Krassómege). Vasuti földmunkálatok alkamával a munkások római votivkezet találtak, mely előbb Szende Béla m. kir. honvédelmi miniszterhez és utóbb 1876-ban mint az ő ajándéka a nemzeti muzeumba került. Képét természetes nagyságában két rajzban mellékeljük ide (37. és 38. számok).

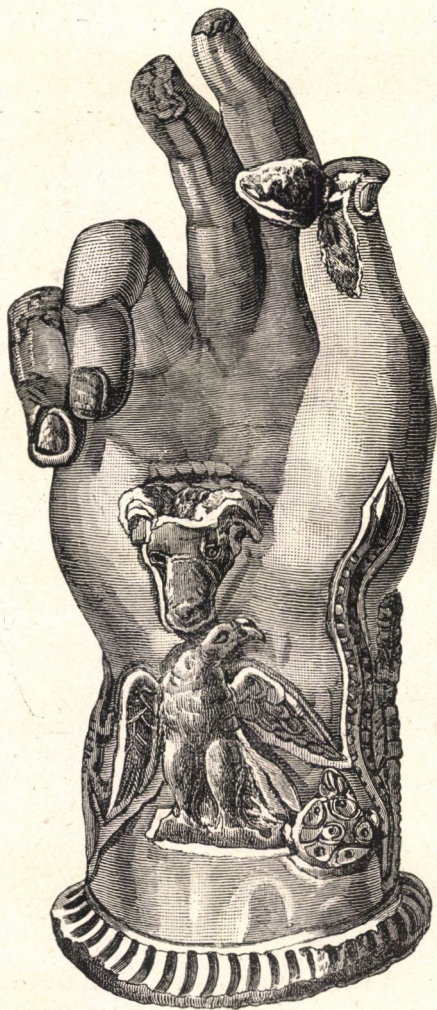
A kéz jobb kéz. Mint első tekintetre látni, a három fölemelt ujj és egy alsó karima, mely a kéz föllállítására szolgál, jelzi fogadalmi kéznek. A három ujj emelése fogadalomnál

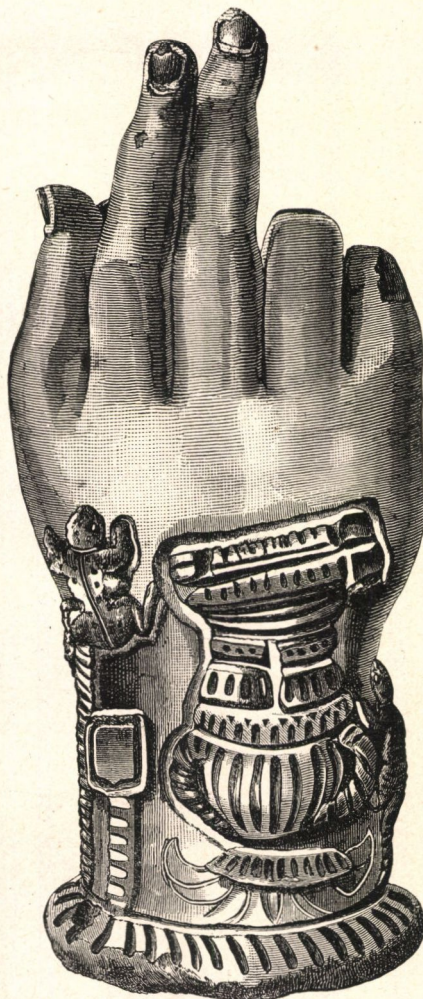
vagy eskünél ösrégi, még ma is élő szokás és bár a rómaiaknál nincs határozott bizonyítékunk arra, hogy náluk is ez volt a «gestus voventis», mégis maguk az elég jelentékeny számmal fönmaradt emlékek, melyeken rendszeren symbolikus jelentőségü előállításokkal találkozunk, látszanak e föltevés mellett szólni.¹

Ily symbolum mindenek előtt azon hosszukás tárgy, mely a hüvelykujj végéből kinő. Hasonnemű emlékek nyomán, melyeken határozottabban van jellemezve, czirbolamagnak vagy toboznak tartom.

A többi symbolumokról könnyebb áttekinthetés végett külön, kiterített vázlatrajzot közlök. (39. szám.)

37. szám.

38. szám.

A tenyéren legfölül kosfejt látunk, alatta szemközt álló, de jobbra fordúlt sast és a sas bal szárnya alatt teknősbékát.

A kéz keskenyebb oldalán a hüvelyken fölfelé tekerődő kigyó szegélyzi a három állat csoportját. Mellette caduceus és póznára állított tessera s a tessera fölött fölfelé irányuló béka következnek.

Két füles nagy edénynek tartom a tessera mellett álló idomot, melynek öblét fölül

¹ V. ö. Dilthey Drei Votivhände aus Bronz Arch-epigr. Mittheilungen aus Österreich II. évf. Wien 1878. 44—65. ll.

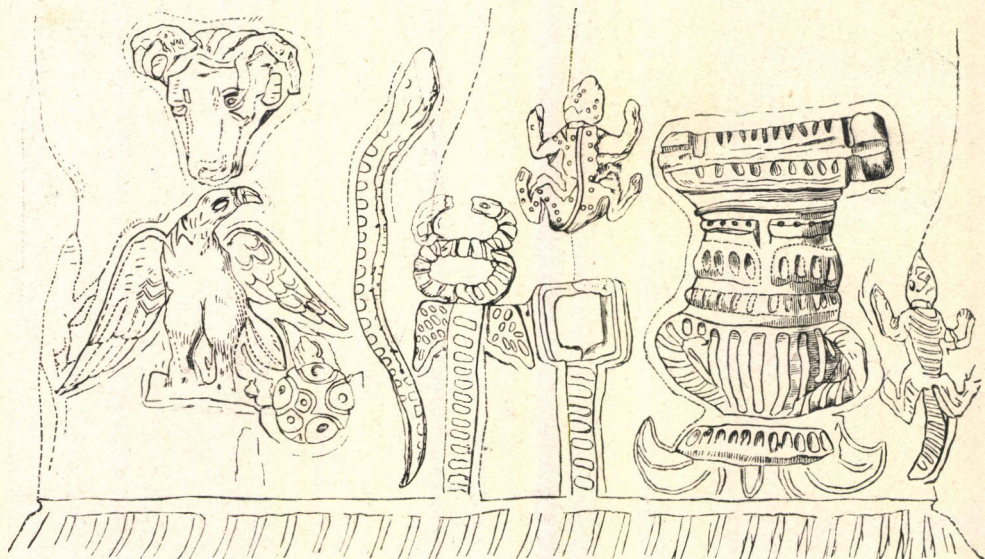
harántosan fekvő határozatlan tárgy takarja; végül az edény mellett ott látjuk szintén a fölmászó gyíkot, mely a tulsó részen lévő állatokhoz képezi az átmenetet.

A votikezek rendeltetésének s ezek, meg más hasonló jelek értelmezésének kérdése több szakavatott tudós fáradozása daczára még nincs eléggé tisztába hozva.

A római világ babonás hite a köz- és magánélet különféle nyilvánulásaiban és benső összefüggése a római birodalomban létező vallási áramlatokkal, még nincs kellőképp ismerve; e háladatos anyag még várja a ki kielégítőleg földolgozza.

A főnforgó esetben eléggé érthető symbolumok mellett találunk olyanokat is, melyekről csak általános sejtelmünk van. Mindannyinak nyilván egy közös céljük van, jelezni az isteni erőket, melyek az embert a bajtól veszélytől óvják (*αποφρόπαια*) vagy jelezni az élet kellemeit.

A jelen esetben a gyík, a kigyó, a béka s a teknősbéka és hasonlóképp a caduceus közismeretű apotropaikus — véstűző jelvények.

39. szám.

A fenyőtoboznak is Dilthey szerint ily jelentősége lehetett.¹

A sas helyén más emlékeken magát Jupitert látjuk, a miből világos, hogy a sas itt is mint Jupiter állata, a kosfej pedig mint a Jupiternek szenteltetni szokott áldozati állat szerepel.

Ha a hirdető tábla (tessera) és az edény a rajta fekvő rejtélyes tárggyal, csakugyan az, minek a meglehetősen ügyetlenül készült domborműven tartom, akkor bennök a többi jelvények kiegészítését oly irányban vélem láthatni, mely nem annyira az élet megóvását, mint inkább a positiv jólétet és élet örömet jelzi.

A tessera az érmeken és domborműveken az imperator gabnátosztó parancsát fejezi ki, s miként újévi lámpásokon a kalász vagy maga a mag az élet szükségletét — az ételt — jelöli, úgy itt hasonló értelmet tulajdonítanak a tesserának.

¹ V. ö. Dilthey i. h. 57. l.

Az edényt is hasonló vonatkozásokban látjuk. A római költő a «fasti»-ban¹ mézes újévről szól, melyet ismerősök egymásnak kívánnak s az újévi mécseseken nem egyszer ott látjuk e kívánságot a mézetrejtő edény jelében.

Vajjon nem az élet öröme utal-e itt is az edény, a mézes edény, és nem-e (lépes méz), mézertartó sejtek, mik fölül az edényen feküsznek?

Ha a zsenai kéz számos symbolumánál fogva a római babona kiváló érdekü emléke, nem mondhatjuk ugyanazt művészi kiviteléről. A kivitel meglehetősen durva és aligha tévedünk, ha római provincialis készítménynek tartjuk a II. vagy III. századból.

Nemzeti muzeumunkban a zsenai kéz a második ilyenemű emlék s azonkívül van egy Ráth György, kir. tábla tanácselnök gyűjteményében, mindahárom eddig kiadatlan.²

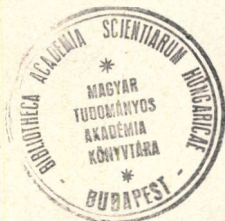
Ezekon kívül van kiadatlan hason emlék Carlsruheban és Kopenhágában.

Ezen öt példánnyal az eddig ismert római votivkezek száma harminczkilenczre száll.

Hampel József.

¹ Ovidius fasti. I. c.

² A két muzeumi kéz fényképben megkapható, Kloess budapesti fényképésznél.

A magyar tudom. Akademia Archaeologiai Bizottságának kiadványai.

(Az Archaeologiai Közlemények 9 kötetének együtt véve ára 18 frt.)

Archaeologiai közlemények : I. kötet : tizenkét kőrajztáblával nyolczadrét 1859. 245. l. Tartalom : Magyar műemlékek. Ipolyi Arnoldtól. Csallóköz műemlékei. II. A karikapénz, mint fizetési- és ékszer a történelem előtti korban, Kiss Ferencztől. III. Huszonöt kiadatlan pannoniai felirat. Paúr Istvántól. IV. Mátyás király egykori szobra Budiszinban. Wenzel Gusztávtól. — Ára : 1 frt 80 kr.

II. kötet : Nagy negyedréti képatlaszszal, 54 táblával, 1861. 317 l. Tartalom : Margitsziget műemlékei Ifj. Kubinyi Ferencztől. II. Kelenföldi pogány sírok. Érdy Jánostól. III. Kiadatlan magyar czimer és pecsétgyűrűk, saját gyűjteményéből közli gr. Andrássy Mánó. IV. Nyitra-Ivánka területén 1860- és 61-ben kiszántott bizanti zománczok a XI-ik századból. Érdy Jánostól. V. Magyarországon talált kő- és bronzkori régiségek. Id. Kubinyi Ferencztől. VI. Adalékok a magyar Iconographiához. I. Mátyás király egykorú arczképei. Henszlmann Imrétől. VII. Magyar tégláépítészeti műemlékek. Irta Ipolyi Arnold. — VIII. Vegyes közlemények : 1) Magyar feliratú kupa. Gr. Eszterházy Jánostól. 2) I. Mátyás király állítólagos építőmesterének kézírati munkája az építésetről. Dr. Henszlmann Imrétől. 3) Lesencze-Tomaji római feliratos kő. Közli : Rómer Flóris. — 4) I. Mátyás király czimere a boroszlói és a görliczi városházakon. 5) Régi magyar keresztelőkútak és Magyarország czimerének monumentális használata. Ipolyi Arnoldtól. IX. Magyar régészeti Repertorium. Irja Ipolyi Arnold. X. Magyar régészeti krónika. Ipolyi Arnoldtól. XI. Név- és tárgymutató az I. és II-ik kötethez. Ára : 4 frt 80 kr.

III. kötet : (Új folyam I. kötet) 10 képtáblával és a szövegbe nyomott számos fametszettel. Nagy negyedréti. 1862. 179. l. I. füzet. I. A Kis-bényi román izlésű egyház. Henszlmann Imrétől. V. képtáblával. Ára : 60 kr.

II. füzet : II. Pannónia területén Magyarországon fenmaradt néhány római várnáról. Irta Rómer Flóris. — III. A kolozsvári szt. Mihály egyház történeti és építészeti leírása. Gr. Eszterházy Jánostól. III. képtáblával. Ára : 50 kr.

III. füzet : IV. Magyar ereklyék. Ipolyi Arnoldtól. 2 képtáblával. Ára : 60 kr.

IV. füzet : V. Középkori keresztelő medenczék. Irta Rómer Flóris. — VI. Római feliratok Erdélyből. Torma Károlytól. — VII. Pannoniai újabb kiadatlan latin feliratok. Rómer Flóristól. — VIII. Magyar régészeti krónika. Ipolyi Arnoldtól. Több fametszvényvel. Ára : 20 kr.

IV. kötet : (Új folyam II. kötet.) 8 képtáblával és több fametszvényvel. 1864. 175 l.

I. füzet : I. kolozsvári Boldogasszonyról czimzett minorita, jelenleg evang. reform. egyház. Gr. Eszterházy Jánostól. — Tétényi római sírok. Érdy Jánostól. — Zólyomnegye műemlékei. Ifj. Kubinyi Ferencztől. — IV. Pannoniai újabb kiadatlan római feliratok. II. közlés. Rómer Flóristól. 7. táblával. Ára 70 kr.

II. füzet : V. Tanulmányok a középkori román építészeti kronologia köréből, tekintettel a magyar műemlékekre. Henszlmann Imrétől. — VI. A Buda környékén felásott római sírokról. Rómer Flóristól. I. réztáblával. Ára : 50 kr.

III. füzet : VII. A szathmári püspöki megyének középkori építészeti régiségei. Irta Dr. Henszlmann Imre. — VIII. Magyar régészeti krónika. Összeállítá Rómer Flóris. — IX. Adalék a magyar régészeti irodalomhoz. Rómer Flóristól. — X. Név- és tárgymutató az új folyam I. és II-ik kötetre. Több fametszvényvel. Ára : 30 kr.

V. kötet : (Új folyam III. kötet) 2 réztáblával és több fametszvényvel. 1865. 165 l. — Tartalom I. füzet : I. Kiadatlan magyar érmek az Árpádok korszakából. I. közlemény. Érdy Jánostól. II. Római feliratok Erdélyből. II. közlem. Irta Torma Károly. III. A két hazában talált régi műemlékekről, különösen a szarvasszói (Marm. m.) arany kincsről. Rómer Flóris. IV. Budának és környékének helyirati viszonyai a középkorban. I. közlemény. Irta Rupp Jakab. V. Magyar régészeti krónika. Rómer Flóristól. VI. Adalék a m. régészeti irodalomhoz, u. a VII. A m. tud. Akad. Archaeol. Bizottságának munkálkodása 1865. kezdetétől, jegyzőkönyvi kivonatban. Több fametszvényvel. Ára : 60 kr.

II. füzet : VIII. Archaeologiai kirándulás Abauj- és Sárosmegyébe. Henszlmann Imrétől. IX. A bakony-szombathelyi éremkincsről. Rómer Flóris. X. Kiadatlan magyar érmek az Árpádok korszakából. II. közlemény. Irta Érdy János. XI. Jelentés a Bányavárosokba tett kirándulásokról. Henszlmann Imrétől. XII. Név- és tárgymutató az Archaeol. Közlemények V-ik (új folyamú III. kötetére). Ára : 80 kr.

VI. kötet : I. füzet : Tartalom : A kúnok bél-háromkúti, másképp apátfalvi apátsága és a XII. század egyházának leírása. Ipolyi Arnoldtól. — Toldalék. A bél-háromkúti apátság okmánytárának kiadatlan okmányai a XIII. századtól a XV. századig. — A bél-háromkúti másképp apátfalvi egyháznak építészeti arányai. Henszlmann Imrétől. — Budának és környékének helyirati viszonya a középkorban. Irta Rupp Jakab. IV. közlemény. — Magyar régészeti krónika. Rómer Flóristól. — Adalék a magyar régészeti irodalomhoz. Összeállítá Rómer Flóris. — A magy. tudom. Akademia archaeol. bizottságának munkálkodása 1865—66-ban. (Jegyzőkönyvi kivonat.) Ára 1 frt 20 kr. (Új folyam IV. kötet) több réztáblával és több fametszvényvel. 1866. 213 l.

II. füzet : Jelentés a bányavárosokba 1865-ben tett régészeti kirándulásról. II. czikk. Henszlmann Imrétől. — Római feliratok Erdélyből. Torma Károly lev. tagtól, III-ik közlemény. — Az újabb időben Ó-Szönyön kiásott régiségek. Rómer Flóristól. — Magyar régészeti krónika, írja Rómer Flóris. Folytatás. — Új régészeti lelhelyek, közli idősb Kubinyi Ferencz. — Adalék a magy. régészeti irodalomhoz. Rómer Flóristól. Folytatás. — A m. tud. Akademia Arch. Bizottságának munkálkodása 1866. májustól december végeig (jegyzőkönyvi kivonat). — Archaeologiai mozgalmak, összeállítá Rómer Flóris. — Hely- és tárgymutató a VI. kötethez. Ára 80 kr.

VII. kötet : I. füzet : Tartalom : Jelentés a Bányavárosokba 1865-ben tett régészeti kirándulásról. Henszlmann Imrétől. (Vége.) — Sz. Margit házi oltára. Irta Rómer Flóris. — A nagyenyedi egyházkerítés. Irta P. Szatmáry Károly. — Archaeologiai vázlat. Régi tárczájából közli Dr. Érdy János. — Néhány kiadatlan magyar érem az Árpádok korából. Végő Ödöntől. — Adalék az egyházi kincsek történetéhez. Rupp Jakabtól. — Jelentés a Hontmegye Magyarád helységében talált csontok összehasonlító bonczatani vizsgálatáról. Báthory Nándortól. — Magyar régészeti krónika. Irja Rómer Flóris. — Adalék a magyar régészeti irodalomhoz. Összeállította Rómer Flóris. — Archaeologiai mozgalmak. II. közlés. Rómer Flóristól. Ára 80 kr.

II. füzet : A kolozsmonostori apátság és egyházi maradványainak leírása. Közli Gr. Eszterházy János. — A barlangokról, nevezetesen a magyarhoni lakott barlangokról. Rómer Flóristól. — Kisebb közlemények : I. A szamosfalvi egyház 146 l.; — II. Dózsa György vaskoronája 149 l. Gr. Eszterházy Jánostól; — III. Registrum onium rerum existentium in dominio Episcopatus Agriensis . . . B. Nyáry Alberttől, 150 l.; — IV. Beregmegyei régiségek, Lehoczky Tivadartól 155 l.; — Egger D. Párisban kiállított ezüst lemezei. Rómer Flóristól. 158 l.; — VI. Első obsidian eszközök Magyarországon. U. a. 161 l.; — VII. A koronezői (Gyórm.) vidéknek kő-, bronz- és a vaskori leletei. Ebenhöch Ferencztől. Magyar régészeti krónika, összeállítá Rómer Flóris. Adalék a magyar régészeti irodalomhoz. VI-ik közlés. Rómer Flóristól. — Archaeologiai mozgalmak, II-ik közlés. Ugyanattól. — A m. tud. Akademia archaeologiai bizottságának munkálkodása 1867-ben és 1868-ban (Jegyzőkönyvi kivonat.) Név- és tárgymutató a VII-dik kötethez. Ára 1 frt.

VIII. kötet : I. füzet : 2 réztáblával és számos fametszvényvel ; 72 l. — I. Archaeologiai kirándulás Csanádra. Henszlmann Imrétől. — II. Hervoja spalatoí herceg és érmei. Dr. Érdy Jánostól. — III. A Rába-Sz.-Miklósi egyház. Ráth Károlytól. — IV. Éremtani adalékok. Dr. Rómer Flóristól. — V. Pécsvidéki és egyéb leletek.

Horváth Antaltól. — VI. Archaeologiai irodalom. Hampel József és R. Fl. tól. — VII. Archaeologiai mozgalmak. — VIII. Kisebb közlemények. Ára 60 kr.

II. füzet: Pilni pogány sírok. Dr. Erdy Jánostól. (I. közlem.) 73. l.; — II. Visszapillantás a Nyitra, Turóc- és Liptómegegyekben tett régészeti kirándulásra. Könyöki Józseftől. 84. l. — III. Régészeti adatok Győr-Sz.-Márton környékéről. Sztahovics Remig lázi lelkésztől. 98 l.; — IV. Románkori oltárkereszt. Ebenhöch Ferencztől. 108 l.; V. Az 1868-ik év őszén Sellyén talált római érmek leírása. Horváth Antaltól. 114 l.; — VI. Két románkori kerekgyház nyoma Győrmegegyében. Ebenhöch Ferencztől. 120 l. — VII. A liptó-andrásfalvi bronzkori temető. Majláth Bélától. 123 l.; — VIII. Erdély érmészetéhez. Holländer Leotól. 130; IX. Kisebb közlemények. 142. l.; — I. Két gyulai lelet. Id. Mogyorossy Jánostól. — II. Domokos Fehérvári prépost egy Codexe. R. F. — III. Igazolásunkra. A m. n. muzeum régiség-tárának személyzete. Ára 60 kr.

A III. füzet tartalma: Régészeti közlemények. Ormós Zsigmondtól. I. Bersovia (Zsidovin.) 145 l. — II. Róbert Károly (1308—1342) király 1335-dik évi érmelelési szerződése. Erdy Jánostól. 154 l. III. Aquincum történetének vázlatja. Irta Hampel József. 159 l. — IV. Magyar viseletképek a bécsi császári könyvtárban. Dr. Rómer Flóristól. 199 l. — Harangjaink ismeretéhez. Myskovszky Viktortól. 203 l. — VI. Régi sirköveinkről. Dr. Rómer Flóristól. — VII. Kisebb közlemények, 212 l. VIII. Név- és tárgymutató. 215 l. Ára 70 kr.

IX. kötet: *I. füzet.* 2 réztáblával és számos fametszvényvel. 70 l. — I. A visegrádi koronabolt és a királyi lakosztály elrendezése. Henszlmann Imrétől. — II. A pilni Leshegyen talált csontvázakról. B. Nyáry Jenőtől. — III. Honi erődjeink ismeretéhez. Myskovszky Viktortól. — IV. A kolozsvári Boldogasszonyról címzett domonkosok, jelenleg ferencziek kolostorának ebédlőterme. Gr. Eszterházy Jánostól. — V. Liptómegegyei őstélepek. Majláth Bélától. — VI. A m. n. muzeumban levő kiadatlan Aurelianus-féle érmek. Horváth Antaltól. — VII. Erdély érmészetéhez. Holländer Leotól.

II. füzet. Számos ábrával 103 l. Tanulmányok az ember eredetének történetéből. Majláth Bélától. — A monói nagy éremlelet, Czirbusz Gézától. — A cikádori cistercita apátsági templom maradványa. Myskovszky Viktortól. — Dácia feliratos emlékei és térképe, Momsen kiadásában, Ortway Tivadartól. — Adalék a régi magyar keresztelők medenczék ismeretéhez, Myskovszky Viktortól. Ára 2 frt 50 kr.

X. kötet: *I. füzet* számos ábrával. Tanulmány Sz. Gellért n.-csanádi templomáról Dr. Ortway Tivadartól. — Kiadatlan római feliratok Dr. Rómer től. — Egyiptomi cultus-maradványok a hazai leletek között, irta Majláth Béla. — A magy. nemz. muzeum-érem- és régiség-gyűjteménye 1874-ben, irta Dr. Ortway Tiv. 17 iv, ára 2 frt.

II. füzet. Román és átmenetkoru építmények hazánk területén, közli Dr. Rómer Flóris Ferencz. 8 iv. Ára 80 kr.

III. füzet. Tibiscum fekvése Dr. Ortwaytól. — Adalékok II. Lajos udvari számadásából. Fraknoi Vilmostól. — Myskovszky V. régészeti utazása 1875-ben. — Ára 1 frt.

XI. kötet: *I. füzet.* Kertesi apátság Rómer től. Győry antiphonale. R. Kiadatlan római feliratok R. Adalék a budai vár helyszíneléséhez. Rómer től.

II. füzet. Pest-Pilis megy. emlékei Arányitól. Liptó m. műemlékei Myskovszkytól. Léta vára Jakab Elektől.

XII. kötet: Báthori Istvánféle emlékerem a m. n. muzeumban; Dr. Hampel Józseftől. — A sz. Miklós-hoz címzett eperjesi r.-kath. templom; Myskovszky Viktortól. — Slavoniai leletek; Boynychich Ivántól. — A túskevári pálos templom; Ádám Ivántól. — Egy német nyereg a XIV. századból; Lipp Vilmostól. — Azon ágyúk, mozsarak és vetagyúk inventariuma, melyek Buda bevétele után 1686-ban az állásokon találtak; Dr. Rómer Flóristól. — Régi ágyúk a munkácsi várban (1514—1711); Thaly Kálmántól. — Mutenum-Feketeváros; Rácz Józseftől. — Beregmegegye műemlékei; Lehoczky Tivadartól. — A felsőmagyarországi muzeumban levő ezéhpécsétekről; Myskovszky Viktortól. — Az úgynevezett «arany metszet» aesthetikai törvényének alkalmazása a csúcsívesstylben; Myskovszky Viktortól. — Szerkesztői utóirat ehez. — Magyar várak 1437 körül; Dr. Thaly Lóczy Lajostól. — Barbarkori védrendszer nyomai Liptómegegyében; Majláth Bélától. — Rákóczy Erzsébet ingóságai a hrussói és kis-tapolcsányi várkastélyokban; Szerémitől. — Magyarországi régészeti leletek repertoriuma; Dr. Hampel Józseftől.

XIII. kötet: *I. füzet* számos ábrával. A kelta uralom emlékei Magyarországon. Pulszky Ferencztől. — Diós-Győr vára. Kandra Kabostól. — Agyagiparunk történetéből. Majláth Bélától. — A berekszói régi templom Hunyadmegegyében. Torma Károlytól. — Ó-budai templomrom. Vásárhelyi Gézától.

Magyarországi régészeti műemlékek.

I. kötet: Pécsnek középkori régiségei I. rész. A pécsi székesegyháznak építészete. Irta Henszlmann Imre. 1869. 6 réztáblával és számos fametszvényvel. 97 l. Ára 2 frt — II. A pécsi székesegyháznak domborművei. Két réztáblával és számos fametszvényvel 94—372 lapig. Ára 2 frt.

II. kötet: *I. rész.* Pécsnek régiségei. I. Függetl. A pécsi székesegyházi magánirathoz. — II. Függetl. A Sirena. — A pécsi ó-keresztény sirkamara. — Irta Henszlmann Imre. Számos ábrával. 1—165 lapig. — Ára 2 frt.

II. kötet. *II. rész.* A bécsi 1873. évi világtárlatnak magyarországi kedvelőinek régészeti osztálya 10 táblával és 277 fametszettel. — Irta Henszlmann Imre. — Ára 8 frt.

III. kötet. *I. rész.* Régi falképek Magyarországon. Irta Dr. Rómer Ferencz Flóris. XIII. többnyire színezett képtáblával és LXXVII. fametszvényvel. 1—170 lap. Ára 8 frt.

II. rész. Lőcsének régiségei, irta Henszlmann Imre XIV. táblával és 88 fametszettel. — Ára 8 frt.

IV. kötet. *I. rész.* Bártfa középkori műemlékei. A szent Egyed templomának műrégészeti leírása. Irta és rajzokkal illusztrálta Myskovszky Viktor. IX. fénynyomatú táblával és számos fametszettel.

Archaeologiai Értesítő.

Archaeologiai Értesítő. A m. tud. akad. Archaeologiai bizottságának közlönye. Szerkeszti Dr. Henszlmann Imre és Br. Nyáry Albert. Kijött I—XIII. kötet, számos fametszvényvel, egy kötet ára 3 frt. o. é. — Előfizetni lehet Knoll Károly magy. tudom. akadémiái könyvtáránál (Budapest, akadémiái épület).

A m. tud. Akadémia Archaeol. Bizottsága közbenjárásával kijöttek:

I. A székesfehérvári ásatások eredménye. Irta Henszlmann Imre. Nagy negyedret 226. l. 9 réztáblával és számos fametszvényvel. Pesten, Heckenast Gusztáv bizománya, 1864. Ára 5 frt. o. é.

II. Műrégészeti kalauz különös tekintettel Magyarországra. Nagy 8-adrét. 404 fametszettel, Knoll Károly, magy. tud. akadémiái könyvtáránál (Budapest akadémiái épület).

I. kötet. Óskori műrégészet. Irta Dr. Rómer Flóris 134 l. 154 fametszettel. Ára 1 frt. o. é., a könyvkereskedésben 1 frt 25 kr.

II. kötet. Középkori építészet. Irta Dr. Henszlmann Imre. 150 l. 250 fametszettel. Ára 1 frt. a könyvkereskedésben 1 frt 25 kr.